

Siivekäs

2:1998

19. vsk

Pohjois-Savon Lintutieteellinen Yhdistys Kuikka

Siivekäs

2:1998

19. vsk

Julkaisija

Pohjois-Savon Lintutieteellinen
Yhdistys KUIKKA

Toimituskunta

Päätoimittaja
Kalle Ruokolainen

Toimituspäällikkö
Eelis Rissanen

Toimitussihteerit
Antero Lindholm

Markku Ukkonen

Ulkoasu: Kalle Ruokolainen

Jäsenmaksut 1998

85 mk (perhejäsen 30 mk, ei lehteä).
Maksut Pekka Tenhuselle (ks. kohta
osoitteenmuutokset)

Siivekkään tilaaminen ja jakelu
Jaetaan PSLTY Kuikan jäsenille.
Lehden voi tilata myös jäseneksi

liittymättä. Tilauksen hinta 85 mk, tilaukset

Lehti ilmestyy neljänä numerona

Osoitteenmuutokset

Pekka Tenhunen

Ilmoitushinnat

Takakansi 1000 mk, 1/1 sivu 800 mk,
1/2 sivu 500 mk, 1/4 sivu 300 mk.
Hinnat ovat ohjeellisia.

Painos 400 kpl

ISSN 0780-7066

tässä numerossa

3 Pääkirjoitus: Kalkyloikaa lindusia.
Kalle Ruokolainen

4 Kuopion seudun selkälokit.
Jorma Tuomainen

15 Lentokyvytön koppelo syyskuun puolivälissä.
Erkki Lahti & Juhani Koivusaari

15 Viirusirkkalintu – ensi kertaa Pohjois-Savossa.
Markku Ukkonen

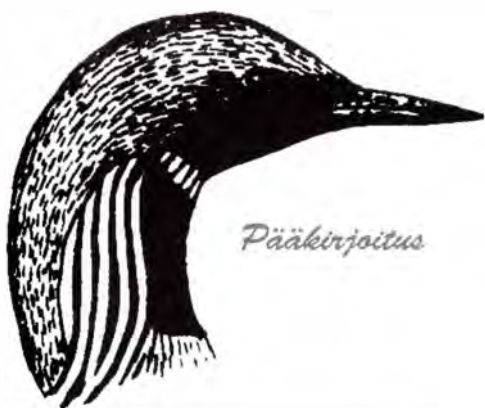
**16 Vuosien 1996 ja 1997 kahlaajamuutto Raasiassa
ja Mustissa.** Markku Ukkonen

28 Kahlaajakirjallisuutta.
Antero Lindholm

28 Maallikko havikset.
Timo Filipoff & Eelis Rissanen

**30 Mustapää- ja pensastaskun sekapesintä
Siilinjärvellä.** Markku Ukkonen

Ohjeita kirjoittajille: Kaikenlaista lintuihin liittyvää, niin tieteellistä kuin viihteellistä aineistoa otetaan mieluusti vastaan. Käsikirjoitukset toimitetaan mieluiten tietokoneen levykkeellä tai sähköpostitse osoitteeseen Kalle.Ruokolainen.mpinet@mpmol.fi. Kannattaa kuitenkin aina ottaa ennen jutun tms. lähettämistä toimitukseen yhteyttä, jottei kumpikaan osapuoli tee turhaa työtä. Myös valokuvista ja piirroksista on pulaa (kaikenlainen kuvamateriaali kelpaa, myös väripaperikuvat ja väridiat). Sähköpostia voi lähettää myös osoitteeseen pslyt@jmp.fi.

Pääkirjoitus

Kalkyloikaa lindusia

Pohjois-Savon Lintutieteellinen Yhdistys Kuikka

c/o Kuopion museo, Kauppakatu 23,
70100 KUOPIO

internet: <http://www.jmp.fi/~pslty>
sähköposti: pslty@jmp.fi

Perustettu 1974

Yhdistys toimii osana Kuopion Luonnon
Ystävien Yhdistystä (KLYY ry.)

Puheenjohtaja: Harri Hölttä

Sihteeri: Petri Sallinen

Taloudenhoitaja: Katri Helppi

Varapuheenjohtaja: Juha Poutanen

Hallituksen muut jäsenet

Jarkko Koskela

Asta Lähdesmäki

Visa Uusipaikka

Hallituksen varajäsen

Eelis Rissanen

Pohjois-Savo

VARKAUS

Katselen Siivekkään tämänker-
taista sisällysluetteloa – sitä,
joka seisoo viereisellä
sivulla. Joku voisi harmistua:
onpa lyhyenlöntä. Onneksi en ole joku,
vaan tämän lehden päätoimittaja.

Minä olen tyytyväinen, etenkin
tuohon loki-juttuun. Se kertoo yhden
ihmisen lintuharrastuksesta, lokkeihin
kohdistuvasta, ja sen saavutuksista. Se
on artikkeli, jollaisia harrastajien soisi
tuottavan. Se perustuu jonkinlaiseen
laskentaan, jota tutkimukseksikin
kutsutaan. Se antaa yhteiskunnallista
merkitystä, olemassaolon oikeutusta
Siivekkäälle ja sitä julkaisevalle
yhdistykselle. Kaiken kukkuraksi se on
tuottanut vielä runsaasti uutta tietoa.

Aina ei kuitenkaan kannata vaatia
liikoja. Ei uuden tiedon tuottaminen
välttämättä niin tärkeää ole. Tosin sekin
on määrittelykysymys, mikä on uutta ja
mikä ei. Mutta, jos uudella tiedolla
tarkoitetaan sitä, että se tieto, joka on
saatu, jollain tavalla muuttaa aiemmin
vallinneita väriä käsityksiä, niin
silloin vaaditaan jo melko paljon. Eikä
se suinkaan ole harrastajatutkimusten
ehdoton tarkoitus. Siihen riittää, että
harrastaja saa sellaista tietoa, joka
häntä itseään kiinnostaa ja ilahduttaa.
Olkoon tieto mitä tahansa.

En kuitenkaan rupea luettelemaan,
kuka tässä maakunnassa tutkii mitään,
enkä asettele tutkimuksia arvojärjestyk-
seen. Siitä ei ole kysymys. Haluan vain
rohkaista tarttumaan toimeen ja
osallistumaan yhteisiin lintututkimuk-
siin tai -laskentoihin tai aloittamaan
oman tutkimuksen. Siitä on kysymys.

Siivekkään ja lintutieteellisen
yhdistyksen kannalta kysymys on
melkein pä elintärkeä. Näiden tutkimus-
ten avulla nimittäin luodaan mielenkiin-
toista sisältöä tähän lehteen ja lintuhar-
rastukseen yleensä. Tehdyt tutkimukset

ja laskennat toimivat kimmokkeina
myös tuleville sukupolville. Tutkimus voi
nimittäin olla myös sitä, että dokumen-
toidaan tilanne, joka sillä hetkellä
vallitsee riippumatta siitä, onko juuri
silloin kyseisen asian selvittämisestä
mitään hyötyä. Myöhemmin toiset
haluavat kenties toistaa tehtyjä tutki-
muksia ja vertailla tuloksia. Saadaan
tietoa mm. linnustonmuutoksista. Ja
tässä suhteessa meitä savolaisia
ornitomaaneja perinteet velvoittavat –
alkoihan nykymuotoinen ”havistenkir-
jaaminen” juuri täältä, Kuopion
Haminalahdesta.

Siispä, kalkyloikaa lintuja – tavalla
tai toisella! Jos sitä ei halua tehdä omia
tutkimuksia varten, on lintuharrastajille
tarjolla kymmeniä muiden hallinnoimia
tutkimuksia ja laskentoja, mm. talvilin-
tulaskennat, pesimälinnuston pistelas-
kennat, linjalaskennat, vesilintulasken-
nat, vuodesta 1999 alkaen Kuopion ja
Iisalmen kaupunkiatlakset jne. Lisäksi
voi osallistua muutonseurantapäiviin,
laskea muuttaja- tai lepäilijämääriä
muuten huvikseen ja ilmoittaa ne
muuttokatsauksien kokoajille.

Eikä kannata kainostella. Useimmat
valtakunnalliset seurantatutkimukset
eivät ole ylikansoitettuja. Niihin
tarvitaan aina uusia laskijoita. Ja ne
ovat myös erittäin tärkeitä, siitä on
osoituksena mm. äskettäin ilmestynyt
Muuttuva pesimälinnusto -kirja.
Sitäkään ei olisi saatu tehtyä ilman
lintuharrastajia ja heidän joukkovoii-
maansa.

PS. Edelliseen pääkirjoitukseen oli
pujahtanut pieni virhe. Ei Make
tietenkään tuhlannut ralliaikaamme
sisäkumin paikkailuun. Kyllä se vaihtui
kokonaan uuteen. Sehän oli tietysti
varalle mukaan otettu!

Kalle Ruokolainen

Selkälokin nimialalajin (*Larus f. fuscus*) kannat ovat romahtaneet lähes kaikkialla alalajin esiintymisalueella. Suomen rannikoiden pesimäkanta oli suurimmillaan 1960-luvulla 15000 paria, mistä määrä on pudonnut 1990-luvun jälkipuoliskon 5000 pariin (Hildén & Hario 1993, Väisänen ym. 1998). Vastaavasti sisämaan pesivän populaation on arvioitu pienentyneen 4000 parin huipusta 2000 pariin (Juvaste 1990, 1993, Väisänen ym. 1998). Etelä-Kallaveden lokki- ja vesilinnustosta Kuopion kaupungille laatimani perusselvityksen mukaan järven selkälökkikanta näytti vielä 1980-luvun alussa vakaalta (Tuomainen 1983). Tässä kirjoituksessa kuvataan järven selkälökkikannassa tapahtuneita muutoksia v. 1982–98.

Selkälokin asema Suomen luonnossa ei ole vaarantunut, mutta eliölajistomme uhanalaistarkastelussa selkälokki on perustellusti luokiteltu silmälläpidettäväksi taantuneeksi lajiksi, jonka kannan kehitystä on syytä seurata. Nimialalaji *fuscus* pesii Suomen lisäksi vain Ruotsin rannikolla, Pohjois-Norjassa ja Venäjän Karjalassa ja selkälokkia onkin sanottu suomalaisimmaksi lintulajiksi. Osaksi tästä syystä siihen on kiinnitetty varsin paljon tutkimuksellista huomiota niin lintuharrastajien kuin suojeluorganisaatioidenkin piirissä. Eräs merkittävä uuden tiedon tuottaja on epäilemättä vuonna 1993 osana WWF:n selkälokkiprojektia käynnistynyt hanke, jossa lokkeja merkitään yksilöllisesti koodatuilla värirenkailla. Tässä joensuulaisen Risto Juvasteen ideoimassa ja organisoimassa laajamittaisessa projektissa on rengastettu v. 1993 – 98 noin 4600 selkälokkia.

Olen osallistunut hankkeeseen sen alusta lähtien rengastamalla selkälokinpoikasia Kuopion lähijärvillä ja aikuisia lokkeja Kuopion Heinälamminrinteen kaatopaikalla yhdessä Risto Juvasteen kanssa kahtena vuonna. Lisäksi olen vuosina 1996–98 tarkkaillut lokkeja suhteellisen intensiivisesti Heinälamminrinteellä.

Väirengastetuista linnuista kertyneen kontrolliaineiston yksityiskohtainen analysointi jää odottamaan Helsingin yliopiston rengastustoimiston rakenteilla olevan väirengastietojärjestelmän valmistumista. Tässä kirjoituksessa käsittelemkin ainoastaan omaa kontrollimateriaaliani ja esitän sen perusteella alustavia tietoja mm. selkälokin eri ikäluokkien liikkeistä. Lisäksi tarkastelen Heinälamminrinteen kaatopaikan selkälökkimääriä ja teen arvion kaatopaikkaa hyödyntävän selkälökkipopulaation suuruudesta. Kirjoituksessa esitetään joitakin vertailutietoja myös harmaalokista, mutta tarkemmin lajiin palataan toisessa yhteydessä.

Aineistosta ja menetelmistä

VÄIRENGASTUS. Väirengastettaessa toiseen jalkaan laitetaan normaali metallirengas ja toiseen kaiverrettu värillinen muovirengas, joka esimerkiksi selkälökilla on noin 25 mm korkea. Tämän renkaan kirjain- ja numerokoodin voi lukea kaukoputkella melko kaukaa, hyvissä olosuhteissa yli 200 metrin päästä. Näin on mahdollista sekä seurata eri yksilöiden esiintymistä tietyllä paikalla että niiden liikkumista laajemmilla alueilla. Aina-kin lokeilla yksilöllinen väirengastus on

osoittautunut toimivaksi tutkimusmenetelmäksi.

Koodatuilla värirenkailla on Suomessa merkitty v. 1993–98 yhteensä noin 17000 lokkia; selkälökkien (4600 yksilöä) lisäksi harmaalokkeja (9500), naurulokkeja (2500) ja kalalokkeja (500) (Risto Juvaste kirj.). Selkälökeistä pääosa on rengastettu lentokyvottominä poikasina pesimäalueillaan eri puolilla Keski- ja Etelä-Suomea. Kuopion välittömän ympäristön pohjoispuolelta rengastuksia on niukasti. Aikuisia ja esiaikuisia selkälökkeja ei Suomessa ole väirengastettu juuri muualla kuin Heinälamminrinteen kaatopaikalla (Risto Juvaste & Jorma Tuomainen) ja Suonenjoen seudulla (Kauko Siikström).

Itse olen väirengastanut v. 1993–98 Kuopion lähijärvillä (Etelä-Kallavesi, Sotkanselkä-Koirusvesi, Suvasvesi, Juurusvesi-Karhovesi ja Muuruvesi) reilut 300 selkälokin ja yli 400 harmaalokin poikasta (taulukko 1). Vuosina 1997–98 rengastustehokkuus oli korkea ja jokseenkin kaikki rengastusikään elossa selvinneet selkälokin ja Etelä-Kallavedellä myös harmaalokin poikaset napattiin kiinni. Aiempina kesinä, erityisesti v. 1993–94, vain osa selkälokin poikasista rengastettiin ja harmaalokin väirengastus alkoi vasta v. 1996. Pääosa rengastetuista poikasista on ollut melko suurikokoisia, sillä lyhytnilkkaisille untuvapoikasille ei kookkaita värirenkaita voi laittaa.

Heinälamminrinteellä lokkeja pyydystettiin sekä tykkiverkolla että lokkiloukulla. Tykkiverkkosysteemiin kuului 12x17 m:n kokoinen verkko, joka neljään putkeen sijoitetun ruutipanoksen avulla laukaistiin verkon eteen houkutelujen

Puijon tornista näkee, kuinka Kallavesi kietoo Kuopion syleilyynsä. Järvialtaan eteläosan selkälökkeja on seurattu vuodesta 1982 lähtien. Väirengastuksen myötä työ on laajentunut myös kaatopaikkalokkien seurantaan.

© Kalle Ruokolainen

Kuopion

lintujen päälle. Loukutus puolestaan tapahtui pienellä halkaisijaltaan 3 x 3 metrin kokoisella perinteisellä lokkiloukulla. Tuloksellisimmat pyydystykset tapahtuivat asfaltoidulla kentällä, johon syötiksi siroteltiin lähinnä murskattua vaa-leaa leipää ja hampurilaisravintolan jätteitä. Pyydystysyritysten aikana lokkien ruokailu varsinaisella jätetasalla estettiin.

Tykkiverkolla pyydystettiin v. 1997–98 14 päivänä yhteensä 18 kertaa ja louku oli vireessä 6 päivänä. Saaliiksi saatiin kaikkiaan 1124 loppia (tykki 1078, louku 46), joista naurulokkeja 731, harmaalokkeja 186, selkälokkeja 160 ja kalalokkeja 47. Koska pyydystysten tavoitteena ei ollut maksimaalinen lokki- vaan selkälökkisaalis, kertatyökyksen keski-

määräinen anti jäi vajaan 80 lintuun, jos muutama liki hutilaukaisu jätetään ottamatta huomioon. Mikäli verkko olisi jysäytetty syötin parhaimpiin naurulokkihässäköihin, saalis olisi noussut moniker-taiseksi. Kaikki pyydystetyt selkä- ja har-maalokit värirengastettiin.

HAVAINNOINTI KAATOPAIKALLA. Olen tarkkail-lut Heinälamminrinteen kaatopaikalla lokkeja 1996–98 yhteensä 262 päivänä (taulukko 2). Havaintokäynnit kestivät yleensä pari tuntia ja ajoittuivat eri vuo-rokauden aikoihin siten, että viikonloppu- ja lukuun ottamatta keskipäiväisin (klo 9–15) käyntejä oli satunnaisesti. Käyn-nin aikana laskin tai arvioin paikalla oles-kelevien lokkien maksimimäärän käyttä-

en kuitenkin pääosan ajasta numerokoo-dien lukemiseen. Tarkkailu tuotti selkälö-keista yhteensä 1800 värirengashavaintoa (=päiväkontrollia) kaikkiaan noin 350 yksilöstä (taulukko 2). Omien havainto-jeni lisäksi edellä olevaan materiaaliin sisältyy muutamia täydentäviä havainto-ja Risto Juvasteelta. Kaikki lokkilajit mukaan lukien päiväkontroleja kertyi v. 1996–98 yhteensä 6100.

PESIMÄKANNAN ARVIOINNIT. Koko Etelä-Kalla-veden pesivä selkä- ja harmaalokkikanta on inventoitu v. 1982–98 lukuun ottamat-ta kesiä 1986 ja 1989. Vuonna 1986 sel-vitin kuitenkin Kallaveden luonnonsuo-jelualueiden lokkilinnuston. Ensimmäisi-nä vuosina pyrin etsimään mahdollisim-man tarkoin kaikki lokkien pesät, vaikka parimääräarvioita ei käytännössä kos-kaan voidakaan tehdä yksinomaan löy-dettyjen pesien perusteella. Pesinnän eriaikaisen ajoittumisen ja pesätohojen vuoksi arvioinnissa joudutaan aina tukeu-tumaan myös pesimäpiireillä oleskeleviin emolintuihin. Myöhemmin vuosina olen-kin inventoinnin nopeuttamiseksi las-kenut pesät yleensä vain suuremmista yhdyskunnista ja arvioinut muutaman parin yhdyskunnat ja yksittäin pesivät pa-rit pelkästään emojen ja niiden käyt-täytymisen perusteella. Laskennat ovat ajoittuneet touko–kesäkuun vaihteeseen. Vuosittain inventointiin on käytetty alku-vuosia lukuun ottamatta 2–3 päivää. Sääolosuhteiden salliessa laskennat on tehty peräkkäisinä päivinä.

Kallavesi jaetaan kahteen altaaseen, Etelä-Kallaveteen (vesipinta-ala 188 km²) ja Pohjois-Kallaveteen (100 km²).

Värirengastamalla selkälokkeja on saatu merkittävää uutta tietoa lajin elintavoista ja eri ikä-luokkien eroista elinkierron aikana. Kaatopaikoilla ruokailu on tehnyt selkälökeistakin hel-posti kontrolloitavia. Kuvassa 4-kv yksilö Leppävirran Riikinnevalalla 3.5. © Antero Lindholm

seudun selkälokit

Jorma Tuomainen

Aiemmin julkaistussa lokkilinnuston perusselvityksessä (Tuomainen 1983) olen käyttänyt Etelä-Kallavedestä perinteisempää nimeä "Keski-Kallavesi". Inventoidun alueen vesipinta-ala on 166 km². Laskenta-alueen ulkopuolisella osalla Etelä-Kallavettä ei pesi selkä- eikä harmaalokkeja. Saaria ja luotoja tutkimusalueella on noin 500. Yli puolet luodoista ja saarista on kooltaan alle 0,5 hehtaaria.

Lokkien saapuminen keväällä

Ensimmäiset selkälokit palaavat Pohjois-Savon sulille talvehtimisalueiltaan keskimäärin huhtikuun puolivälissä (Rissanen & Ruokolainen 1997). Vuosien 1965–95 varhaisin ensihavainto on tehty 1.4. Muutonaikaiset kerääntymät ovat viime vuosikymmeninä olleet yleensä korkeintaan muutamia kymmeniä yksilöitä. Poikkeuksen on muodostanut ilmeisesti ainoastaan Kuopion syväsatama, jonne jäänmurtaja on avannut syväväylän huhtikuun jälkipuoliskolla. Murtajan pyörähtelyt satamassa muodostavat lautoiksi pirstoutuneen jääkentän, joka miellyttää yöpyviä lokkeja. Lokkeja kertyy sata-

Taulukko 1. Selkä- ja harmaalokin värirengastettujen poikasten lukumäärä vuosina 1993–98 Kuopion lähijärville (Etelä-Kallavesi, Suvasvesi, Sotkanselkä-Koirusvesi, Juurusvesi-Karhonvesi ja Muuruvesi).

Vuosi	selkälökki	harmaalökki
1993	21	0
1994	26	0
1995	70	0
1996	54	50
1997	108	212
1998	60	155
Yhteensä	339	417

Taulukko 2. Heinälamminrinteen kaatopaikan havainnointijaksot, havainnointikertojen lukumäärä, selkälokin päiväkontrollit (ks. teksti) ja kontrolloitujen värirengastettujen selkälökkien yksilömäärä vuosina 1996–98.

Vuosi	havainnointijakso	hav. kertoja	päiväkontrolleja	kontrolloituja yksilöitä
1996	3.7.–19.12.	47	50	27
1997	20.4.–19.11.	83	350	110
1998	28.3.–14.11	131	1400	260

Taulukko 3. Eri-ikäisten värirengastettujen selkälökkien ensihavaintojen jakautumisen kuukauden jaksoihin Heinälamminrinteellä v. 1998.

Jakso	2-kv (n=7)	3-kv (n=60)	4...6-kv (n=66)
16.4.–15.5.	0 %	7 %	39 %
16.5.–15.6.	0 %	43 %	30 %
16.6.–15.7.	14 %	37 %	21 %
16.7.–15.8.	57 %	8 %	6 %
16.8.–15.9.	29 %	5 %	3 %
Yhteensä	100 %	100 %	99 %

Kuopion kaatopaikalla on pyydystetty aikuisia selkälokkeja tykkiverkoilla. Saalis on ollut laadukas: kertalaukauksella on saatu keskimäärin vajaa 80 yksilöä, joista huomattava osa on ollut selkälokkeja. © Jorma Tuomainen

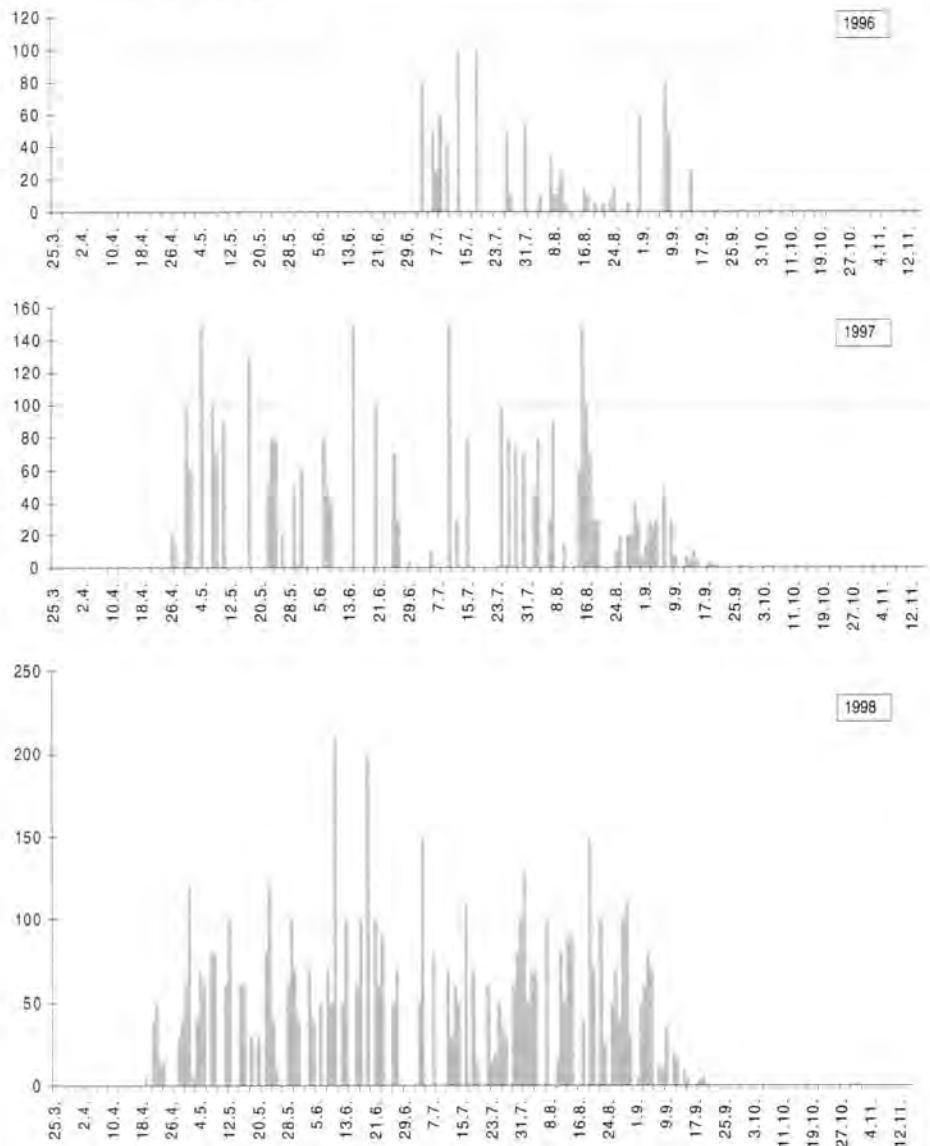
maan pitkin iltaa ja määrät ovat suurimmillaan yön laskeutuessa. Huhti-toukuun vaihteessa satamassa on havaittu v. 1997–98 enimmillään 220 selkälökkiä (23.4.1998), kuutisensataa harmaalokkia ja 5000–7000 naurulokkia. Myös naurulokin keväiset kerääntymät syväsatamassa ovat maakunnan suurimpia. Sitä vastoin harmaalokin ykkössulat ovat Varikaudessa, jossa esimerkiksi jo maaliskuun lopulla 1998 havaittiin parhaina päivinä 1100 harmaalokkia (Timo Immonen, kirj.). Syväsatamassa ja muilla sulilla värirengastettujen numerokoodeja pääsee lukemaan vain poikkeuksellisesti, joten varhaisimpien saapujen ikäjakaumasta ei ole tietoa.

Heinälamminrinteen selkälokit

Heinälamminrinteen kaatopaikalle selkälokit ilmaantuivat v. 1997–98 huhtikuun 20. päivän kieppeillä (kuva 1). Huhtikuun lopun yksilömäärät liikkuvat muutamissa kymmenissä, mutta jo heti toukokuun alussa yksilömäärät voivat nousta yli sadan. Kesällä kaatopaikalla oleili yleensä 50–100 lintua, maksimimäärien kohotessa 150–210 lintuun. Syyskuun alkupuol-

Kuva 1. Selkälökin päivittäiset yksilömäärät Heinälamminrinteen kaatopaikalla vuosina 1996–98. Huomaa, että kaatopaikalla ei käyty kaikkina päivinä!

lella lintujen lukumäärä painuu alle 50 yksilön ja kuun puolivälin jälkeen paikalla tavattiin vain yksittäisiä lintuja.

Muutamina päivinä naurulokkien massamuuton aikaan huhti-toukokuun vaihteessa Heinälamminrinne kuhisee lokkeja. Lokkien yhteismäärä ylittää tuolloin suurimmillaan 5000 yksilöön. Muulloin päivittäiset määrät vaihtelevat yleisimmin 500:sta 800 yksilöön ja 1000 yksilön raja ylittyy vain harvoin. Toukuusta elokuun puoliväliin kaatopaikan lokerista harmaalokkeja on 30–50 % ja yhdessä naurulokin kanssa ne muodostavat tuolloin 75–90 % kaatopaikan lokerilinnustosta. Heinäkuun jälkipuoliskolla naurulokki on jälleen kaatopaikan runsaslukuisin laji. Elokuun alussa harmaalokkien osuus ylittää 50 % ja kohoaa siitä edelleen siten, että loka–marraskuussa osuus on 80–100 %. Selkälökkien osuus kaatopaikan lokerilinnustosta oli v. 1997–98 touko–elokuussa keskimäärin 8–11 %.

Kaatopaikalle tulevat ensimmäisinä vanhat sukukypsät selkälokit (taulukko 3). Käsikirjatietojen (v. Haartman ym. 1963–72) mukaan selkälokit pesivät ensikerran ollessaan 4–5 kalenterivuodelaan. Koska 4-kv lintujen esiintymiskuva Heinälamminrinteellä ei poikennut vanhempien lintujen esiintymisestä on taulukossa 3 kolmen vanhimman ikäluokan tiedot yhdistetty. Esiiaikuiset kolmatta kalenterivuottaan elävät linnut saapuvat keskimäärin selvästi vanhoja myöhemmin. Kun kaikista vuonna 1998 kaatopaikalla tavatuista vanhoista linnuista havaittiin ennen toukokuun puoliväliä 39 % ja ennen kesäkuun puoliväliä 69 %, olivat vastaavat luvut 3-kv linnuilla 7 % ja 50 % (taulukko 3). Toisella kalenterivuodellaan olevien lintujen esiintyminen painottuu sydänsesään (tarkemmin jäljempänä kirjoituksessa).

Kaatopaikalla kulloinkin oleskelevista lokerista osa ruokailee jätkekasalla, mutta yleensä suurin osa linnuista lepäilee alueen penkereillä ja avoimilla kentillä. Lokkeja on Heinälamminrinteellä aikaisesta aamusta myöhäiseen iltaan. Yksilömäärät ovat aamulla ja aamupäivällä suu-

rempia kuin iltapäivällä ja varsinkin illalla. Näennäisestä pysyvyydestään huolimatta kaatopaikan lokeripopulaatio vaihtuu koko ajan: lintuja tulee ja menee, vaikka yksilömäärä näyttäisi säilyvän joksikin muuttumattomana. Jo kahdessa tunnissa merkittävä osa linnuista vaihtuu. Vaihtuvuutta voidaan karkeasti arvioida vertaamalla värirengastettujen lintujen otoksesta laskettua osuutta ja ns. väriprosenttia (s.o. värirengastettujen yksilöiden määrä/havaintopäivän maksimiyksilömäärä x 100) samoilta päiviltä keskenään. Vuonna 1998 laskin 25 päivänä noin 700 aikuisen ja esiiaikuisen selkälökin otoksesta todelliseksi värirengastettujen osuudeksi 19 %, kun vastaavien päivien väriprosentti oli 10 %. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kuvassa 1 esitetyt selkälökkien havaitut maksimimäärät olisi kerrottava keskimäärin 1,5:llä, jotta saataisiin selville useimmiten juuri kaksi tuntia kestäneen tarkkailujakson aikana paikalla vierailleen lintujen kokonaismäärä.

Vuonna 1998 tein seitsemänä päivänä havaintokäynnin kaatopaikalle sekä aamu- että iltapäivällä. Lintujen suurta vaihtuvuutta päivän mittaan osoittaa, että todetuista 141 värirengastetusta selkälökista vain 9 % tavattiin sekä aamu- että iltapäivällä. Vuorokauden aikana kaatopaikkaa hyödyntääkin monikertainen selkälökkijoukko paikalla enimmillään havaittuun yksilömäärään verrattuna.

Uusia värirengastettuja selkälökkeja saapui v. 1998 Heinälamminrinteelle suhteellisen tasaisesti heinäkuun puoliväliin, minkä jälkeen kaatopaikkaa näyttivät pääosin hyödyntävän siellä jo aiemminkin vierailleet linnut (kuva 2). Sitä vastoin uusia rengastettuja harmaalokkeja ilmestyi runsaasti vielä elo–syyskuussa. Lajien välinen ero selittyy pitkälti 1-kv linnuilla (ks. jäljempänä). Pääosa kaatopaikan harmaalokkien syyskesän tulokasjoukosta oli nuoria samana kesänä syntyneitä lintuja, mutta jossain määrin saapui myös uusia esiiaikuisia ja aikuisia harmaalokkeja.

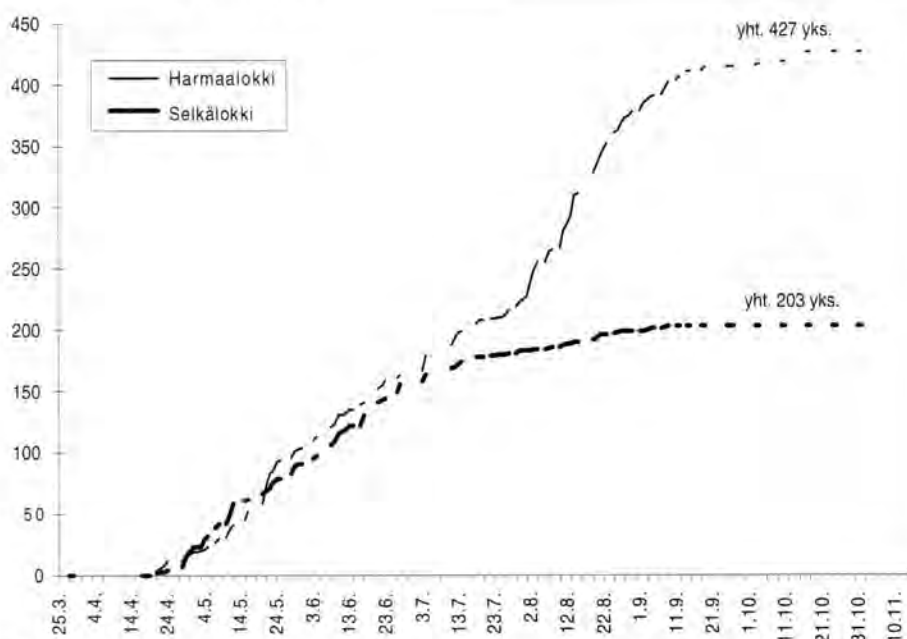

Vuonna 1998 Heinälammminrinteellä nähtiin 203 värirengastettua selkälökkiä (+ 52 vasta v. 1998 Heinälammminrinteellä rengastettua lintua). Linnuista 49 yksilöä (24 %) havaittiin vain kerran, mistä on pääteltävissä, että vajaasta sadasta tarkkailukerrasta huolimatta osa kaatopaikalla käyneistä värirengastetuista lokeista jäi tyystin näkemättä. Jos otaksutaan värirengastettujen lokkien vuorokauden- ja vuodenaikaisen vaihtuvuuden vastaavan koko selkälökipopulaation käyttäytymistä, voidaan arvioida kaatopaikkaa vuoden aikana hyödyntäneiden selkälökkien kokonaismäärä. Vuoden 1998 aineistosta laskettuna Heinälammminrinteellä vierailneiden selkälökkien yhteismääräksi saadaan 2300 lintua. Luku ei luonnollisestikaan ole tarkka, mutta ilmeisen hyvä suuruusluokka-arvio kuvaamaan kaatopaikkaruokailun yleisyyttä. Hieman pienempään määrään viittaavat vuoden 1997 aineistosta tehty vastaavankaltainen laskelma ja eräät muut toisista tarkastelukulmista tehdyt arviot.

Kuopion Heinälammminrinteen lisäksi selkälökkejä vierailee merkittäviä määriä ainakin Tampereen ja Jyväskylän kaatopaikoilla, mutta ei esimerkiksi Joensuun Kontiosuon kaatopaikalla (Risto Juvaste suull.). Siten perinteinen käsitys, jonka mukaan kaatopaikat eivät selkälökkejä houkuttele (esim. Hyytiä ym. 1983, Hildén & Hario 1993), voidaan ainakin osaksi romuttaa.

Milloin selkälökit ovat alkaneet vierailla Kuopion kaatopaikalla, on selvittämättä, koska kesäisiä havaintokäyntejä ei ole ennen vuotta 1996. Kysymyksessä voi kuitenkin olla varsin uusi ilmiö, sillä kaatopaikan selkälökkimäärät näyttivät kasvavan vuosina 1996–98. Keskiarvoluvut eivät kuvaa luotettavasti eri vuosien välisiä eroja, sillä niihin vaikuttavat voimakkaasti satunnaisista syistä (mm. häirintä ja petolinnut) johtuvat liki nollapäivät. Harhattomampaa on vertailla eri vuosien suurimpia yksilömääriä, jotka olivat 80–100 lintua vuonna 1996, 100–150 lintua vuonna 1997 ja 120–210 lintua vuonna 1998. Heinä–elokuun maksimimääräen keskiarvot olivat puolestaan v. 1996 56 lintua (15 päivää), v. 1997 74 lintua (18) ja v. 1998 97 lintua (28).

NUORET, ENSIMMÄISEN KALETERIVUODEN SELKÄLOKIT. Nuorten selkä- ja harmaalokkien liikkeet syntymäkesänään poikkeavat olennaisesti toisistaan. Heinälammminrinteen lähijärvillä v. 1996–98 rengastamistani 417 harmaalokin poikasesta kaatopaikalla tavattiin syntymäkesänään 63 %.

Kuva 2. Uusien värirengastettujen selkä- ja harmaalokkien kertymä Heinälammminrinteen kaatopaikalla vuonna 1998 (kumulatiiviset summakäyrät).

Taulukko 4. Kuopion lähijärvillä (ks. taulukko 1) poikasina värirengastettujen selkälökkien ikäluokittain lasketut kontrolliprosentit Kuopion seudulla vuosina 1996–98.

Värirengastukset	Vuosi	poikasias	Kontrolliprosentit					Kontrollit yhteensä	
			2-kv	3-kv	4-kv	5-kv	6-kv	%	yks.
1993	21	..	..	..	24	33	33	38	8
1994	26	..	..	38	54	38	..	54	14
1995	70	0	21	27	..	..	..	34	24
1996	54	6	28	..	..	..	..	30	16
1997	108	6	..	..	..	..	..	6	6
Yhteensä	279	4	27	32	36	33	24	68	

Taulukko 5. Toisen kalenterivuoden selkälökkien keskimääräiset yksilömäärät/havaintokerta eri kuukausina Heinälammminrinteellä vuosina 1997–98.

Vuosi	Havaintojen lukumäärä	Havaintokerran keskimääräinen yksilömäärä				
		V	VI	VII	VIII	IX
1997	61	0,3	0,4	2,4	1,3	1,5
1998	145	0,0	1,2	2,0	2,5	0,6

Taulukko 6. Heinälammminrinteellä vuonna 1998 havaittujen Pohjois-Savossa ja muualla Suomessa syntyneiden 3...6-kv selkälökkien tapaamiskertojen jakautuminen.

Tapaamiskerrat	Pohjois-Savo (n=57 yks.)	Muu Suomi (n=68 yks.)
1–5	39 %	79 %
6–10	39 %	15 %
>10	23 %	6 %
Yhteensä	101 %	100 %

Koska osa poikasista on voinut menehtyä pian rengastamisen jälkeen ja koska kaatopaikalla käyneitä yksilöitä ei ole havaittu sataprosenttisesti, käytännöllisesti katsoen jokseenkin kaikki alueella syntyneet harmaalokit vierailevat Heinälammminrinteellä synnyinvuotenaan. Sitä vastoin samojen järvien nuoret selkälökit tulevat kaatopaikalle vain satunnaisesti: v. 1996–98 rengastetuista 222 poikasesta vain 7 yksilöä (4 %) on havaittu syntymäkesänään Heinälammminrinteellä.

Nuoret harmaalokit hajaantuvat itenäistyttyään myös pohjoisiin ilmansuuntiin. Heinälammminrinteellekin ensimmäisen kalenterivuoden harmaalokkeja saapuu runsaasti ainakin lähimaakunnista. Vuosina 1997–98 tavatuista 60 ensimmäisen kalenterivuoden linnusta, joiden syntymäpaikka on Pohjois-Savon ulkopuolella ja tarkasti tiedossa, oli 41 peräisin Etelä-Savosta, 15 Pohjois-Karjalasta, 2 Etelä-Karjalasta ja 2 Lounais-Suomesta. Ensimmäisen syksyn selkälökeistä

olen tavannut kaatopaikalla omien rengastuksieni lisäksi vain yhden Tuusniemellä (Pohjois-Savo) ja yhden Lieksassa (Pohjois-Karjala) syntyneen linnun, vaikka esimerkiksi Etelä-Savossa, reilu sata kilometriä Heinälamminrinteestä etelään, on rengastettu runsaasti selkälokkeja.

Pieniä määriä 1-kv selkälokkeja Heinälamminrinteellä kyllä tavataan. Esimerkiksi v. 1998 elo-lokakuulta on 83 havaintoa enimmillään 10 nuoresta selkälökkisyksilöstä. Koska kaikki linnut olivat

rengastamattomia, ne jokseenkin varmasti olivat jotain muuttomatkallaan olevaa pohjoista tai itäistä kantaa. Avoimeksi jää, oliko kaikissa havainnoissa edes kyse nimialalajin *fuscus* selkälokeista.

Havaintojeni mukaan ainakin osa lähivesien nuorista harmaalokeista saapuu kaatopaikalle yhdessä emojensa kanssa. Osa poikasista ei myöskään hanki itse ainakaan kaikkea ravintoaan, vaan emot ruokkivat poikasja kaatopaikalla. Onkin epäilty, että harmaalokkien kaatopaikka-

Värirengastettuja selkälokkeja seuraamalla on saatu uutta tietoa myös lajin eri ikäluokkien pukutuntomerkeistä. Toisen kalenterivuoden rengastamaton yksilö 3.9. (yllä) ja kolmannen kalenterivuoden rengastettu yksilö 6.8. (alla). Osa linnuista on puvunkehityksessä edistyneempiä kuin nämä yksilöt ja tällöin 3-kv linnun erottaminen vanhemmista ikäluokista on kenttöolosuhteissa usein mahdotonta. © Jorma Tuomainen

ruokailu voisi ainakin osaksi olla nuorena vanhemmilta opittu taito (Kilpi 1997). Kauempaa nuoret harmaalokit saapuvat Heinälamminrinteelle ilmeisesti vasta itsenäistytyään.

TOISEN KALENTERIVUODEN LINNUT. Toisen kalenterivuoden selkälokeista on joitakin metallirengaslöytöjä Suomesta. Koska ikäluokan selkälokit kuitenkin ovat olleet käytännöllisesti katsoen tuntemattomia suomalaisessa kenttäornitologiassa ja koska osa rengaslöydöistä on voinut koskea harmaalokkia rengastajan tekemän virhemäärittelyn johdosta (Kilpi & Saurola 1984), on 2-kv lintujen palaamista pesimäseuduilleen pidetty poikkeuksellisenä. Todennäköisesti 2-kv lokkeja on menneinä vuosina nähty, mutta yksilöt on tulkittu todellista ikäänsä vanhemmiksi. Aloitettuani värirengastettujen selkälokkien kaatopaikkatarkkailun v. 1996 aloin pian epäillä lajin puvunkehityksen voivan edetä uskottua nopeammin ja määrityskirjallisuuden kuvauksien (esim. Hario 1986) esiaikuisten puvuista olevan osittain virheellisiä. Lopullisesti asia varmistui nähtyäni ensimmäiset värirengastetut 2-kv linnut kesällä 1997.

Kuopion lähijärvillä v. 1995–97 rengastetuista 232 selkälokeista on Heinälamminrinteellä kontrolloitu yhteensä 9 toisen kalenterivuoden lintua eli 4 % rengastetuista (taulukko 4). Mikäli rengastetuista linnuista on elossa toisena vuotena 43 % (ks. jäljempänä), on paluuprosentti 9 – jos taas hengissä olisi 60 %, olisi palaajien osuus 6 %. Olettaen, ettei eri ikäluokkien havaitsemistehokkuudessa ole olennaisia eroja, arvioin pienehkön aineistoni perusteella alustavasti 5–10 %:n lähijärvien selkälokeista palaavan toisena kesänään synnyinseuduilleen.

Toisen kalenterivuoden selkälokeista on Heinälamminrinteeltä vuosilta 1997–98 yhteensä 206 havaintoa. Eri päivien havaintomäärät on summattu yhteen, joten luku ei kuvaa todellista yksilömäärää. Havainnoista 67 koskee värirengastettu-

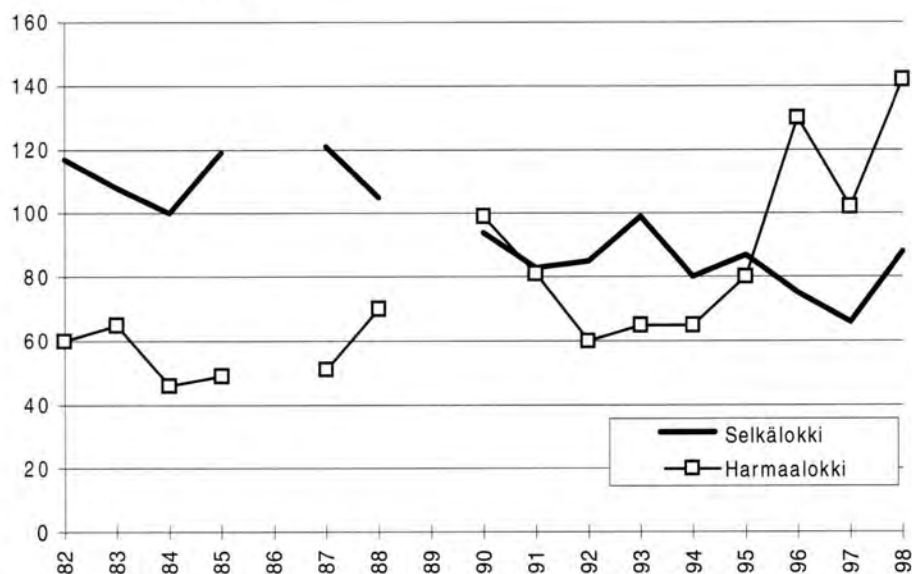

ja lintuja (13 yksilöä) ja loput rengastamattomia lintuja. Mikäli värirengastettujen havaintokertymä (3,8 havaintoa/lintu v. 1997 ja 6,3 hav./lintu v. 1998) on yleistettävissä koko kävijäjoukkoon, olisi Heinälamminrinteen vuoden 1997 2-kv lintujen saldo 16 yksilöä ja vuoden 1998 23 yksilöä. Enimmillään kaatopaikalla on ollut v. 1997–98 yhdellä kertaa kuusi 2-kv lintua (2.8.98) ja useasti (28 päivänä) 3–5 lintua.

Toisen kalenterivuoden lintujen esiintymisen painopiste on heinä–elokuulla (taulukko 5). Toukokuussa on nähty vain kolme lintua (17.5.97 1 yks. ja 22.5.97 2 yks.) ja havainnot yleistyvät vasta kesäkuun jälkipuoliskolla. Vuoden 1998 ensi-havainto tehtiin 6.6. (2 yks.). Viimeiset on todettu 19.9.97 ja 12.9.98.

Toisen vuoden lokkeja havaittiin v. 1997 kesä–elokuussa keskimäärin 1,1 yksilöä/havaintokerta ja v. 1998 1,7 yksilöä/havaintokerta. Ilmeisesti tämä puolitoistakertainen ero havaintomäärissä heijastelee selkälokin edelliskesäistä pesimämenestystä Kallaveden seutua (ks. taulukko 9) laajemmalla alueella.

KOLMANNEN KALETERIVUODEN JA SITÄ VANHEMMAT LINNUT. Kolmantena kesänään huomattava osa Kallaveden alueelta lähtöisin olevista selkälokeista palaa syntymäsi-joilleen (taulukko 4). Kolmannen kalenterivuoden lintujen kontrolliprosentti on 27. Palaako pieni osa ensi kerran vasta neljännellä (kontrolliprosentti 32 %) tai viidennellä kalenterivuodellaan (36 %), jää aineiston niukkuuden vuoksi toistaiseksi ratkaisematta. Koko ikäluokasta 3–6-kv on kontrolloitu Heinälammin-

Kuva 3. Selkä- ja harmaalokin pesivien parien lukumäärä Etelä-Kallavedellä vuosina 1982–98. Vuosilta 1986 ja 1989 ei ole laskentatulosta.

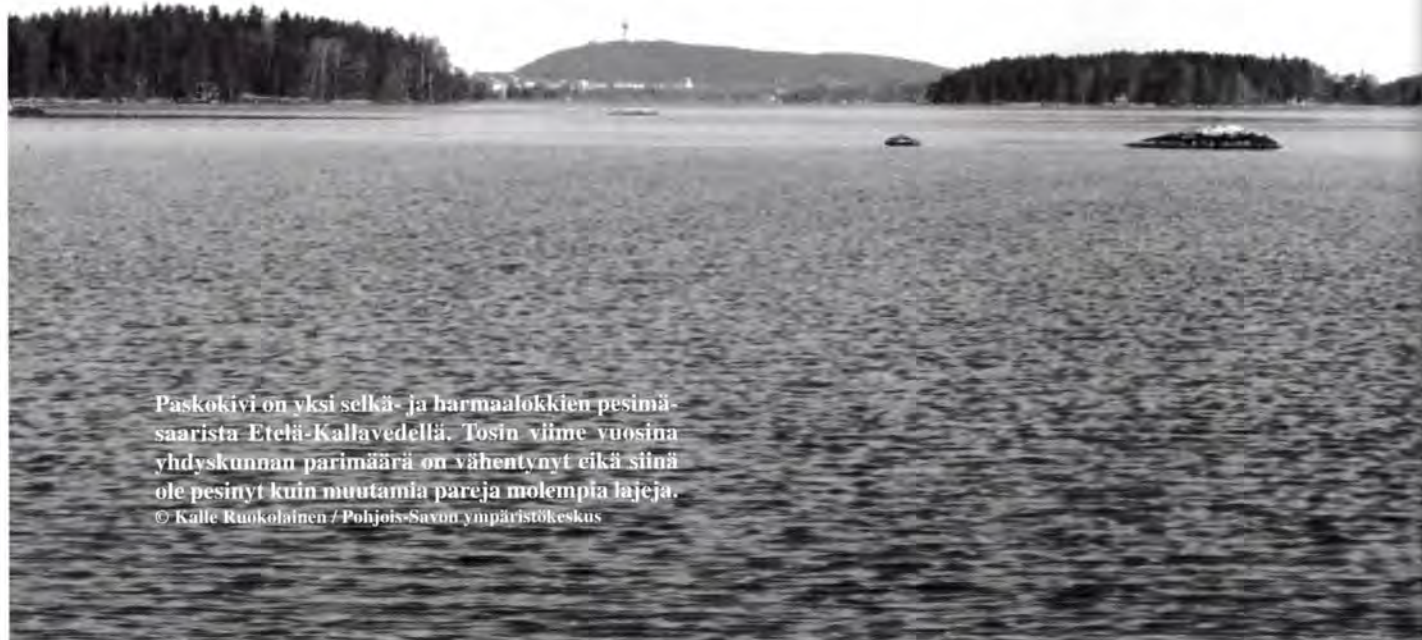
rinteellä 36 %. Kun mukaan lasketaan muualla kuin Kuopion seudulla kontrolloidut 10 yksilöä, on hengissä ollut kolmantena kesänään vähintään 43 % rengastetuista linnuista. Selkälokin aikuisuolleisuuden on arveltu kasvaneen (Harrio 1997). Kuopion lähijärvillä 1993–97 lentoon selvinneiden selkälökkien kuolleisuus esiaikuis- ja ensimmäisinä aikuisvuosinaan ei kuitenkaan näyttäisi mitenkään katastrofaalisen suurelta. Varsinkin kun voidaan olettaa osan rengastetuista kuolleen ennen lentokykyisyyttään ja ainakin pienen määrään elossa olevia jääneen toistaiseksi havaitsematta.

Heinälamminrinteen selkälökkipopulaatioon kuuluu runsaasti muualla kuin Pohjois-Savossa syntyneitä lintuja. Vuosina 1997–98 nähtiin 171 poikasena värirengastettua 3–6 kv-lintua. Näiden syn-

tymäalueet on esitetty seuraavassa asetelmassa:

<u>synnyinseutu</u>	<u>yksilömäärä</u>
Pohjois-Savo	76
Etelä-Savo	61
Pohjois-Karjala	21
Keski-Suomi	7
Häme	5
Keski-Pohjanmaa	1
Uusimaa	1

Oman maakunnan selkälokit näyttivät kuitenkin hyödyntävän kaatopaikkaa muualla syntyneitä intensiivisemmin (taulukko 6). Pohjois-Savossa syntyneistä lokeista kertyi v. 1998 keskimäärin 5,9 havaintoa ja muualla syntyneistä 3,8 havaintoa. Koska ero näytti koskevan yhtäläisesti 3–6-kalenterivuoden lintuja, on aineistot yhdistetty taulukossa 6. Tämä

Paskokivi on yksi selkä- ja harmaalökkien pesimäsaarista Etelä-Kallavedellä. Tosin viime vuosina yhdyskunnan parimäärä on vähentynyt eikä siinä ole pesinyt kuin muutamia pareja molempia lajeja.
© Kalle Ruokolainen / Pohjois-Savon ympäristökeskus

Taulukko 7. Pohjois-Savon kaatopaikoilla vuonna 1998 havaittujen eri-ikäisten tuhkaselkälökkien havaintomäärät kuukausittain.

Ikä	V	VI	VII	VIII	IX	X	yht.	Tapaamisjakso
2-kv	0	4	25	39	12	1	81	3.6.–4.10.
3-kv	1	4	9	2	0	0	16	13.5.–19.8.
+3-kv	8	2	2	2	1	0	15	1.5.–2.9.

Taulukko 8. Heinälamminrinteellä v. 1998 eri kuukausina havaittujen nimialalajin ja tuhkaselkälökin toisen kalenterivuoden lintujen havaintojen prosentuaaliset osuudet.

Ikä	V	VI	VII	VIII	IX	X	n=	Tapaamisjakso
nimialalaji	0	14	31	46	8	0	145	6.6.–12.9.
tuhkaselkä	0	5	28	50	15	1	78	3.6.–4.10.

ero kaatopaikan käytössä heijastellee eroja eri alueilla syntyneiden lökkien kesäisessä liikkumisessa.

TUHKASELKÄLOKIT. Selkälökin harmaaselkäisille alalajeille *Larus fuscus heuglini*, *intermedius* ja *graellsii* on viimeaikaisessa verkkokeskustelussa viritelty yhteistä suomenkielistä termiä ”tuhkaselkälökki”. Tuoreen yhteenvedon mukaan ainakin viime vuosina tuhkaselkälökkejä on esiintynyt Suomessa säännöllisesti (Eske-lin & Pursiainen 1998). Yhteenvedon aineisto vuosilta 1910–1997 käsittää tiedot yhteensä 312 yksilöstä, joista noin 70 % on tavattu kahtena viime vuonna.

Heinälamminrinteellä tehtiin v. 1997 11 tuhkaselkälökkihavaintoa, jotka koskenevat noin 10 yksilöä (havainnot sisältyvät em. yhteenvetoon). Vuodelta 1998 minulla on Pohjois-Savon kaatopaikoilta yhteensä 112 havaintoa.

Havainnoista 104 on Heinä-

lamminrinteeltä, 6 Iisalmen kaatopaikalta ja 2 Leppävirran Riikinnevalta, minne mm. Varkauden jätteet viedään. Eri päivien havainnot on summattu, eivätkä luvut siten kerro ainakaan Heinälamminrinteen osalta todellista havaittua yksilömäärää. Enimmillään Heinälamminrinteellä on nähty viisi yksilöä (19.8.98 neljä 2-kv ja yksi 3-kv lintu).

Noin 70 % vuoden 1998 havainnoista koski 2-kv lintuja (taulukko 7). Loput 30 % havainnoista jakautuivat tasan kolmannen kalenterivuoden lintujen ja sitä vanhempien ikäluokkien kesken. Puuttumatta tarkemmin tuhkaselkälökin puvunkehitykseen ja eri ikäluokkien tunnistamiseen voidaan todeta, että puvunkehityksessään edistyneimpiä 3-kv lintuja on saattanut tulla kirjatuksi yli 3-kv lintujen

joukkoon. Taulukon 7 antaman kokonaiskuvan kannalta virhe on käsittääkseni kuitenkin vähäinen.

Yli kolmannen kalenterivuoden linnut lienevät pääosin pohjoiseen matkaavia muuttajia, sillä niiden havaintopiikki ajoittuu toukokuulle (taulukko 7). Esiakuisten lintujen havainnot painottuvat myöhempään kesään siten, että toisen kesän tuhkaselkien esiintymisen huippu on elokuussa noin kuukautta 3-kv lintuja myöhemmin.

Tuhkaselkälökin ja nimialalajin toisen kalenterivuoden lintujen esiintymiskuva Heinälamminrinteellä v. 1998 oli hyvin samankaltainen (taulukko 8). Toisen kalenterivuoden tuhkaselkien havaintomäärä (78) oli myös yllättävän suuri verrattuna nimialalajin havaintomäärään (145). Vuodelta 1997 2-kv tuhkaselkälökeistä ei ole yhtään havaintoa, mihin lienee osasyynä se, että vasta v. 1998 paneuduin tuhkaselkien haeskeluun loppijoukosta. Otaksuttavasti vuosien 1997 ja 1998 välisen eron pääsiasiallinen selittäjä on kuitenkin se, että edellisessä keuhon pesimämenestyksen johdosta 2-kv linnut todella olivat vähissä nimialalajin kaksivuotiaiden tavoin.

Etelä-Kallaveden pesivät selkälokit

Kallaveden selkälökeistä on tietoa sadan vuoden ajalta. Vuosisadan alussa selkälökki oli Kallavedellä harvinainen pesijä, jota ei eräänä vuosina tavattu lainkaan (Suomalainen 1908). 1930-luvulla Etelä-Kallavedellä lienee

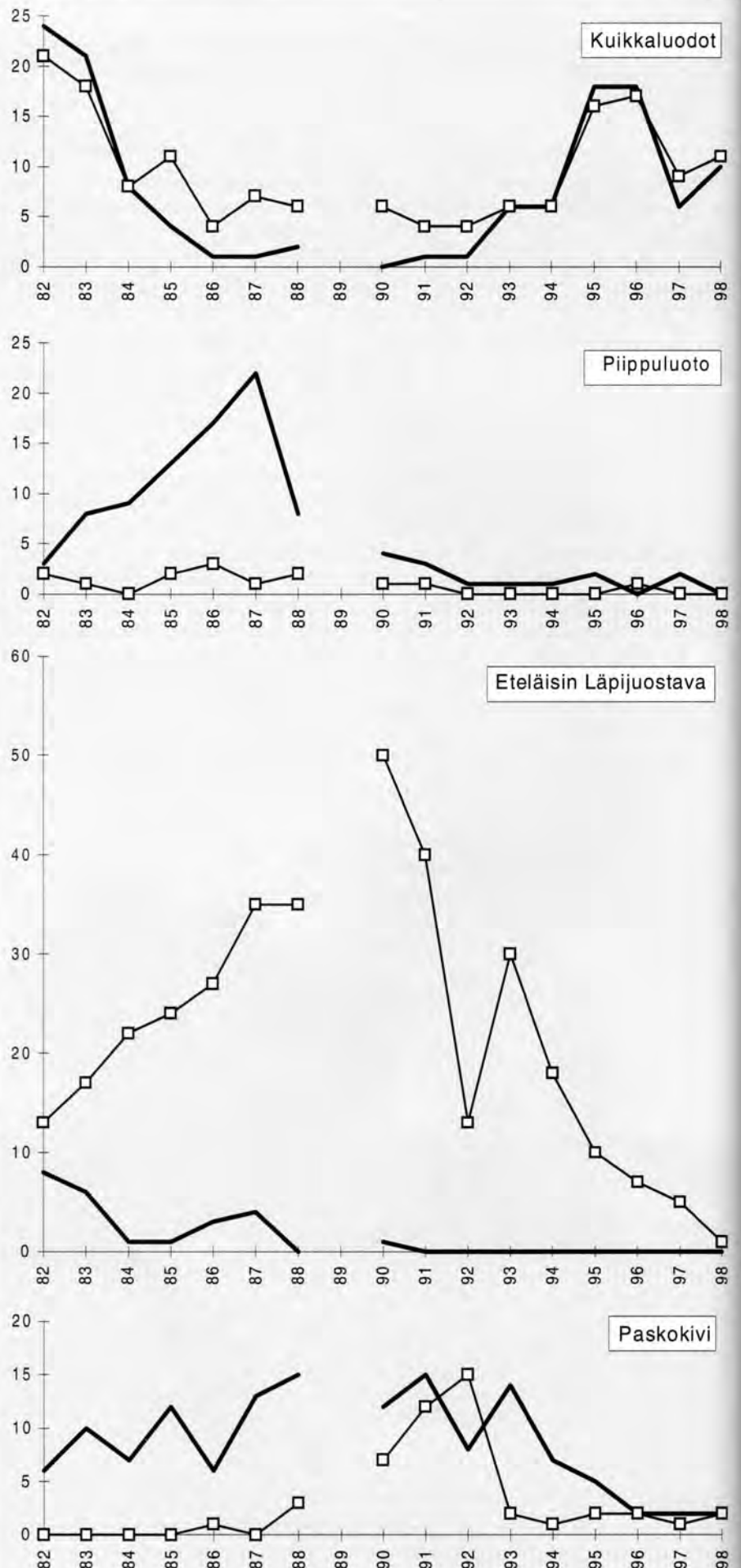
pesinyt kymmenisen selkälökkiparia (Lumiala 1937). Tästä selkälökkikanta noin kymmenkertaistui 1970-luvulle ja säilyi sen jälkeen suurin piirtein ennallaan 1980-luvun alkuun (Tuomainen 1983). Pesivän parimäärän kehitys v. 1982–1998 on esitetty kuvassa 3. Järven selkälökkikanta näyttäisi olleen suurimmillaan 1970-luvulta yli 1980-luvun puolivälin. Vuodelta 1986 on käytettävissä suojele-saarien parimäärätiedot ja niiden perusteella arvioituna Etelä-Kallaveden kokonaiskanta v. 1986 olisi ollut 107–129 paria. Ratkaiseva käänne kannan kehityksessä tapahtuikin ilmeisesti vasta vuoden 1987 jälkeen ja selkälökin huippuvaihe Etelä-Kallavedellä ajoittui siten parisenkymmentä vuotta myöhäisemmäksi kuin merenrannikolla ja useimmilla sisämaan järvillä. Järvialtaan 1980-luvun alkupuoliskon 100–120 pesimäkanta on noin kymmenessä vuodessa lähes puolittunut (kuva 3). Minimimäärä pesiviä pareja (66) todettiin kesällä 1997. Kanta ei kuitenkaan ole pienentynyt tasaisesti, vaan parimäärä on tehnyt sahaavaa liikettä. Jääkin nähtäväksi, onko vuoden 1998 88 parin kanta oire selkälökin taantumavaiheen päättymisestä vai pelkästään alaviistoon sojottavan sahanterän ylöspäin suuntautunut piikki.

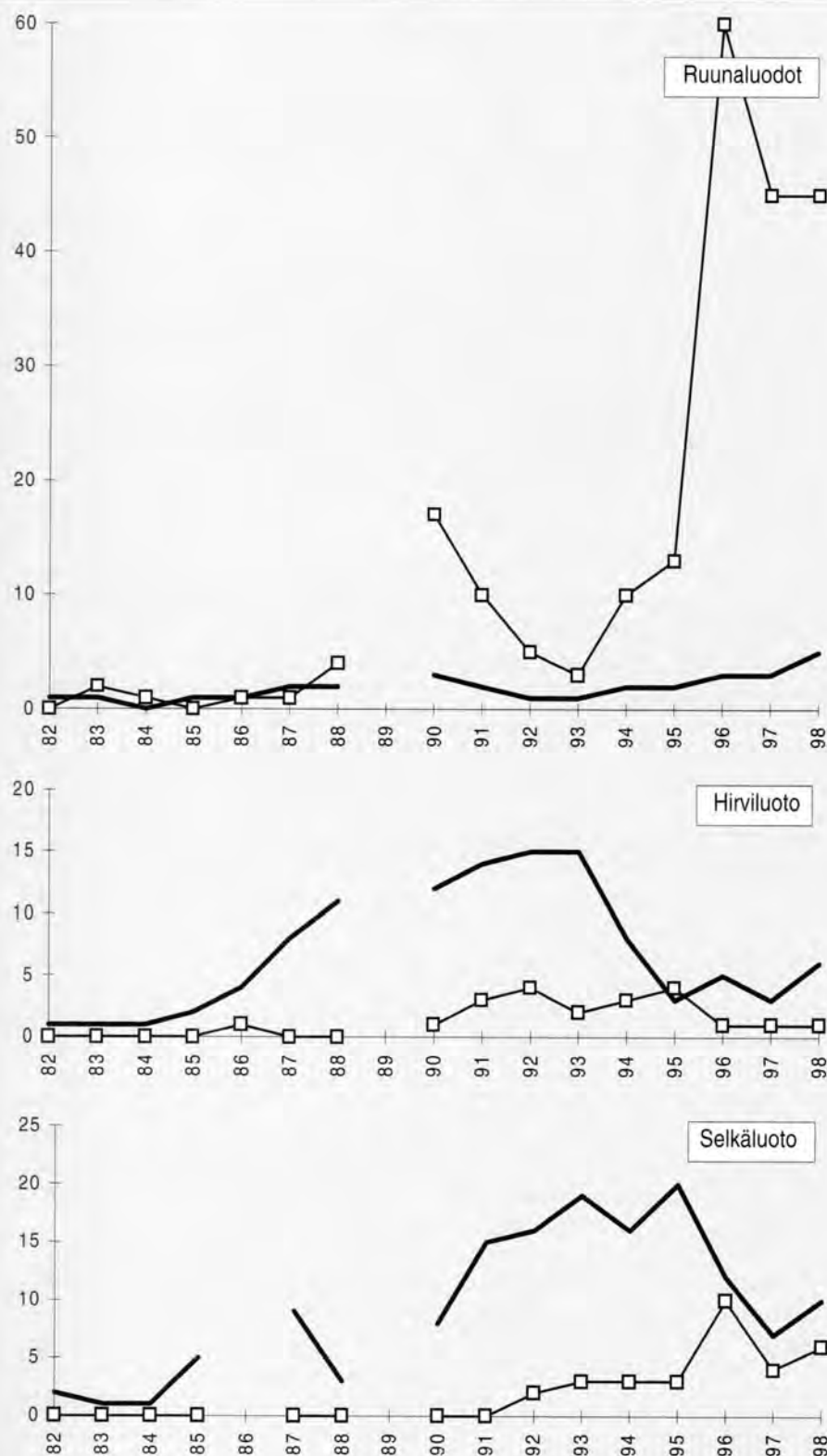
Harmaalokkeja on Etelä-Kallavedellä tavattu pesivänä 1960-luvun jälkipuoliskoita lähtien. 1980-luvun alussa kanta oli 50–60 paria, mistä parimäärä on kaksinkertaistunut 100–140 pariin (kuva 3).

Yksittäisissä selkälökkiyhdyskunnissa parimäärät ovat heilahdelleet huomattavasti rajummin kuin mitä muutokset kokonaiskannassa osoittavat. Vakaan kannan aikana osa yhdyskunnista taantui voimakkaasti ja toisaalta pienenevän kannan ajanakin on syntynyt uusia kolonioita. Seuraavassa tarkastelen selkälökkikannan muutoksia seitsemällä saarella/saariyhmällä.

KUIKKALUODOT ovat Kallaveden perinteisiä selkälökkisaaria, joissa laji aivan ilmeisesti asusti jo 1930-luvulla (Lumiala 1937, kartta s. 50). Saariyhmä koostuu viidestä pienestä (0,1–1,0 ha) puustoisesta saaresta, jotka sijaitsevat noin 0,5 km²:n alueella. Saaret kuuluvat Kallaveden luonnonsuojelualueeseen, jolla on pesimäaikainen maihinnousukiello.

Kuikkaluodot olivat 1980-luvun alussa sekä selkä- (21 paria) että harmaalökin (24 paria) merkittävin esiintymisalue Etelä-Kallavedellä (kuva 4). Kesällä 1982 jokseenkin kaikista pesistä rikottiin munat. Myös kesällä 1983 valtaosa pesistä tuhoutui. Jälkimmäisellä kerralla syylli-

— Selkälokki
—□— Harmaalokki

Kuva 4. Selkä- ja harmaalokkien pesivien parien lukumäärä seitsemässä yhdyskunnassa tai saariryhmällä. Vuoden 1986 laskentatulokset puuttuu Selkäluodolta ja vuoden 1989 kaikista kohteista. Kuvassa harmaalokin untuvikko. © Kalle Ruokolainen / Pohjois-Savon ympäristökeskus

nen lienee ollut jokin maapeto. Aikuisia syöjiä lintuja saarilta ei tavattu. Kahden perättäisen tuhon seurauksena molempien lajien kannat saarilla romahtivat pääosan linnuista siirtyessä ilmeisesti muualle pesimään. Saariryhmän loppikannat ovat 1990-luvun jälkipuoliskolla ainakin hetkeksi elpyneet ja molempien lajien kannan kehitys on ollut hyvin samankaltaista.

PIIPPULUOTO on puustoinen, pieni (0,4 ha) Kallaveden luonnonsuojelualueeseen kuuluva saari, jonka erottaa kapea, vain noin 60 metrin levyinen salmi 50 hehtaarin suuruista Iivarinsalosta. Osin hiekkarantainen Iivarinsalo on Etelä-Kallaveden perinteisimpiä retkeilykohteita ja saaren suosituin rantautumispaikka sijaitsee juuri Piippuluodon salmen rannalla. Paikalla oli jo 1980-luvun alussa retkeilijöitä käytännöllisesti katsoen läpi kesän. Piippuluodon selkälokkien määrä kuitenkin kasvoi 1980-luvulla jyrkästi aina vuoden 1987 22 pariin saakka (kuva 4). Pesät sijaitsivat saarella kuitenkin siten, ettei niiltä juuri ollut suoraa näköyhteyttä Iivarinsaloon. Kesällä 1987 Piippuluodon pesät tuhoutuivat kahta lukuun ottamatta. Jäljistä päätellen tihulainen oli varis. Saaren selkälokkien määrä romahti seuraavana vuonna 14 parilla, kun muualla Etelä-Kallavedellä kanta pieneni vain kahdella parilla. 1990-luvulla yhdyskunta on hiipunut kokonaan.

LÄPIJUOSTAVAT ovat kahdeksan pienen saaren (pinta-ala 0,2–1,6 ha) muodostama saariryhmä, joka kuuluu Kallaveden luonnonsuojelualueeseen. Eteläisän Läpijuostavista (0,4 ha) on Kallaveden perinteisiä selkälokkisaaria, jossa pesi mm. v. 1972 15 selkälokki- ja 3 harmaalokkiparia. Vuoteen 1982 selkälokkien määrä oli pienentynyt 8 pariin ja harmaalokkikanta puolestaan kohonnut 13 pariin (kuva 4). Kesällä 1982 pääosa yhdyskunnan pesistä hävitettiin, mutta harmaalokkikanta jatkoi kasvuaan. Vuosina 1983–91 saari oli harmaalokkien pääyhdyskunta, jossa asusti 40–70 % järven koko harmaalokkipopulaatiosta. Harmaalokkien määrä oli suurimmillaan 50 paria v. 1990, minkä jälkeen kanta kääntyi laskuun. Romahdusmainen 27 parin notkahdus yhdyskunnassa tapahtui v. 1992 ja seuraavan kesän elpymisestä huolimatta yhdyskunta hiljalleen ehtyi niin, että kesällä 1998 saarella pesi enää yksinäinen harmaalokkipari. Saaren selkälokkikanta supistui harmaalokkikannan rajussa nousuvaiheessa (kuva 4) ja mahdollisesti parit siirtyivät pesimään muualle. Tähän viitaisi sekin, että muiden seitsemän Läpi-

juostavan selkälökkimäärä kohosi 3 parista 10 pariin, minkä jälkeen määrä on vaihdellut seitsemästä nollaan pariin suuntauksen ollessa laskeva. Harmaalokkeja näillä seitsemällä muulla Läpijuostavalla on pesinyt vuosittain 0–2 paria.

PASKOKIVI on pieni (0,05 ha), puustoinen luoto, joka kuuluu Kallaveden luonnonsuojelualueeseen. Luodolla pesi 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa viitisentoista selkälökkiparia (kuva 4). Samaan aikaan luodon harmaalökkimäärä kasvoi viidessä vuodessa nollasta 15 pariin. Molempien lajien kannat luodolla romahtivat 1990-luvun alkupuoliskolla.

RUUNALUODOT ovat kaksi pientä (0,4 ja 0,1 ha), käytännössä toisissaan kiinni olevaa puustoista pikkusaarta, jotka kuuluvat Kallaveden luonnonsuojelualueeseen. Ruunaluodoilla pesi 1980-luvulla selkä- ja harmaalokkeja 0–4 paria (kuva 4). Harmaalokkien määrä alkoi kasvaa 1990-luvulla ja vuodesta 1996 saari on ollut harmaalokkien pääyhdyksunta, jossa pesii 45–30 % järven kannasta. Saarella asustaville muutamille selkälökkipareille on toistaiseksi riittänyt tilaa ja kanta ollut pikemminkin kasvussa (v. 1998 5 paria). Selkälokit ovat myös saaneet poikasia lentoon (v. 1998 4 poikasta).

HIRVILUOTO on pieni (0,3 ha) puustoinen saari, jossa pesi v. 1972 kaksi ja 1980-luvun alkuvuosina yksi selkälökkipari. Vuosikymmenen jälkipuoliskolla yhdyskunta alkoi kasvaa ollen suurimmillaan 15 paria v. 1992–93, minkä jälkeen kanta pieneni kahdessa vuodessa viiteen pariin (kuva 4). Vuosina 1993 (15 paria) ja 1994 (8 paria) Hirviluodolta ei varttunut yhtään poikasta rengastusikään. Tuhon syistä ei ole tietoa.

SELKÄLUOTO on pieni (0,1 ha) puustoinen saari, joka sijaitsee runsaan kilometrin etäisyydellä Ritonien loma-alueesta. Saaren lähettävillä on runsaasti veneliikennettä. Selkäluodolla pesi 1980-luvun alussa 1–2 selkälökkiparia, mistä kanta hiljalleen kasvoi niin, että 1990-luvun alkupuoliskolta lähtien saarella on sijainnut Etelä-Kallaveden merkittävän selkälökkikolonia (kuva 4). Kaksi harmaalökkiparia ilmestyi saarelle v. 1992, minkä jälkeen saarella on pesinyt yleensä 3–6 harmaalökkiparia. Vuonna 1996 harmaalökkikanta hypähti edellisvuoden 3 parista 10 pariin ja selkälökkikanta pieneni vastaavasti 20 parista 12 pariin. Aiheutiko harmaalokin kilpailu pesäpaikoista selkälökkikannan vähentymisen, jää arvailujen varaan. Vuonna 1995 saaren selkälokit tuottivat 11 poikasta, mutta v. 1996 yhtään poikasta ei varttunut ren-

Taulukko 9. Selkälokin pesivä parimäärä, rengastettujen poikasten lukumäärä, "poikastuotto" (ks. teksti) ja "poikastuotto"/pesivä pari Etelä-Kallavedellä v. 1993–98.

Vuosi	Pesivä parimäärä	Rengastettuja poikasia	Poikastuotto	Poikasia/pesivä pari
1993	99	13	30	0,3
1994	80	47	55	0,7
1995	87	52	60	0,7
1996	75	31	45	0,6
1997	66	63	70	1,1
1998	88	30	38	0,4

Taulukko 10. Selkä- ja harmaalokin pesivät parimäärät Etelä-Kallavedellä vuosina 1982–98 sekä vuonna 1981 perustetulla suojelualueella (LS-alue) pesivien kantojen suuruudet. Kunkin jakson arvot ovat viiden vuoden keskiarvoja.

Vuosi-jakso	Selkälökki			Harmaalökki		
	E-Kallavesi pareja	LS-alue pareja	LS-alue osuus	E-Kallavesi pareja	LS-alue pareja	LS-alue osuus
1982–87	113	57	50 %	54	40	74 %
1988–93	93	40	43 %	75	59	77 %
1994–98	79	30	38 %	104	67	64 %

gastusikäiseksi. Seuraavana vuonna rengastusikäisiä poikasia oli 16 (1,6 poikasta/pesivä pari), mutta lentopoikastuotto jäi selvästi alhaisemmaksi, sillä saaren poikasia verotti rengastuksen jälkeen kanahaukka, joka lopuksi lentokykynsä osaksi menettäneenä jumiutui päiväkausiksi saarelle.

POIKASTUOTTO. Etelä-Kallaveden selkälökkien lentopoikastuoton tarkkaan selvittelyyn ei ole ollut ajallisia resursseja. Kohtuullisen hyvin poikastuottoa kuvaavat luvut saadaan kuitenkin, kun rengastettujen poikasten lukumäärään lisätään rengastamatta jääneiden poikasten määrät, joista minulla on havaintoihin ja v. 1993–95 pieneltä osin arvioon perustuvat tiedot. Näin laskettuna "poikastuotto" v. 1993–98 on vaihdellut 0,3–1,1 poikaseen/pesivä pari (taulukko 9). Jakson keskimääräinen poikastuotto 0,6 poikasta/pari on selvästi korkeampi kuin Suomenlahden Söderskärillä v. 1980–97 selkälökin voimakkaan taantumisen aikana todettu keskimääräinen poikastuotto 0,16 poikasta/pari (Hario 1997).

Suojelunäkökohtia

Rantojen mökittyminen, joka esimerkiksi Suonteella on Lehtosen (1997) mukaan vaikuttanut paikallisista tekijöistä merkittävimmin selkälökkikannan romahdukseen, ei Etelä-Kallavedellä ole ollut viime vuosikymmeninä erityinen ongelma. Kuopion kaupunki omistaa järven keskeisen saariston, eikä tällä alueella ole lainkaan loma-asutusta. Sitä vastoin osa saaristosta ja huomattava osa mannerrannoista ovat olleet jo kauan lähes täyteen mökitettyjä.

Etelä-Kallavesi on kuopiolaisten tärkeimpiä lähivirkistysalueita, johon on pitkään kohdistunut huomattava retkeilypainne. Saariston virkistyskäyttö, erityisesti veneily ja vetouistelu ovat tuntuvasti lisääntyneet 1980-luvun alusta. Intensiivinen liikkuminen saaristossa alkaa myös aiempaa varhemmin – itse asiassa heti jäiden lähdettyä, kun takavuosisikymmeninä varsinkin arkiviikot olivat hiljaisia pitkälle kesäkuuhun. Uskoakseni virkistyskäytön suorat haitalliset vaikutukset järven selkälökkikantaan eivät kuitenkaan ole merkittäviä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta parhaissa selkälökkisääristä ei yleensä retkeillä; osa ei retkeilijöille kelpaa ja osa on luonnonsuojelualueita, joilla on maihinnoituskielto. Kieltoa on myös kunnioitettu suhteellisen hyvin. Pesien järjestelmällistä hävittämistä ei Etelä-Kallavedellä ilmeisesti 1980-luvun alun jälkeen ole tapahtunut.

Syksyllä 1981 Etelä-Kallavedeltä rauhoitettuun luonnonsuojelualueeseen kuuluu noin 50 hajallaan sijaitsevaa saarta ja luotoa, joiden yhteispinta-ala on 20 hehtaaria. Suojelualueella pesi 1980-luvun alkupuoliskolla keskimäärin 57 selkälökkiparia eli puolet järven selkälökkipopulaatiosta (taulukko 10). 1990-luvun jälkipuoliskolla määrä oli keskimäärin enää 30 paria. Itse asiassa selkälökki on taantunut suojelualueella hieman nopeammin kuin muualla Etelä-Kallavedellä ja suojellun kannan suhteellinen osuus on pienentynyt (taulukko 10).

Selkälökkikannan romahtamiselle v. 1987 jälkeen on vaikea osoittaa mitään yksiselitteistä paikallista syytä. Käytävissä ei ole kattavaa tietoa pesimätuhojen ajoittumista, mutta hajahavaintojen (sekä tässä kirjoituksessa kuvattujen että julkai-

semattomien) mukaan pääosa tuhoista näyttäisi ajoittuvan munavaiheeseen. Käsitteäkseni selkälökin poikastuottoon paikallisista tekijöistä voimakkaimmin vaikuttaa saaristossa koko kesän saalistele-va ja ihmisiin täysin totunut varisjoukko.

Kiitokset

Risto Juvaste välitti kontrolloimiani lintuja koskevat rengastustiedot rengastustoimiston valmisteilla olevasta väritietojärjestelmästä. Puolisoni Anna-Liisan erehtymätön haavikäsi veneenkokalla on taannut, että lokinpoikasten pakomahdollisuudet ovat olleet olemattomat.

Kirjallisuus

- Eskelin, T. & Pursiainen, J. 1998: Heuglini-graellsii-intermedius -tyyppisten lokkien esiintymisestä Suomessa. – Alula 4:42–54.
- von Haartman, L., Hildén, O., Linkola, P., Suomalainen, P. & Tenovuori, R. 1963–72: Pohjolan linnut värikuvin. Helsinki.
- Hario, M. 1986: Itämeren lokkilinnut, määritys ja esiintyminen. Helsinki.
- Hario, M. 1997: Neljän saaristolintulajin viimeaikainen kannankehitys Suomessa. – Linnut-vuosikirja 1997:12–24.
- Hildén, O. & Hario, M. 1993: Muuttuva saaristolinnusto. Forssa.
- Juvaste, R. 1990: Lokkikannoista ja selkälökista erityisesti. – Siipirikko 17:23–27.
- Juvaste, R. 1993: (Selkä)lokkeja suojelemaan. – Siipirikko 20:48–50.
- Kilpi, M. 1997: Kaatopaikkojen lintuongelmat – onko tehty mitään. – Ympäristö ja Terveys 28(5):42–45.
- Kilpi, M. & Saurola, P. 1984: Migration and wintering strategies of juvenile and adult *Larus marinus*, *L. argentatus* and *Larus fuscus* from Finland. – *Ornis Fennica* 61:1–8.
- Lehtonen, L. 1997: Rantojen mökittyminen romahdutti Suonteen selkälökkikannan. – Linnut 32:6–9.
- Lumilala, L. 1937: Selkälökin, *Larus f. fuscus* L. pesimisestä Sotkanselällä. – *Ornis Fennica* 14:49–54.
- Rissanen, E. & Ruokolainen, K. 1997: Muuttolintujen saapuminen Pohjois-Savoon vuosina 1965–95. – *Siivekäs* 18:4–12.
- Suomalainen, E. W. 1908: Kallaveden seudun linnusto. Topografinen tutkielma. – *Acta Societatis pro Fauna et Flora Fennica* 31(5):1–150.
- Tuomainen, J. 1983: Keski-Kallaveden pesivä lokki- ja vesilinnusto. – *Siivekäs* 4:1–18.
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. Helsinki.

Lentokyvytön koppelo syyskuun puolivälissä

Koira löysi Kuhmon Vuosangansalolta 11.9.1998 maassa lymyilleen koppelon ja otti sen kiinni. Lintu oli terve, mutta vielä lentokyvytön ja muutenkin hyvin kehittymätön painaen ainoastaan 420 g. Sen kokonaispituus nokan kärjestä pyrstön päähän oli 39 cm ja siiven pituus 21 cm. Rinnan ja vatsan väri-tyyppi oli lajille tyypillinen, mutta selän ja siipien väriyksessä oli vieraita sävyjä. Lisäksi pyrstö oli selvästi lovipäinen. Linnun lajinmääritys varmistettiin värikuvista Helsingin yliopiston luonnontieteellisen keskusmuseon rengastustoimistossa. Aikuisesta linnusta selvästi poikkeava värityys johtui poikashöyhenen suuresta määrästä etenkin selkäpuolella ja pyrstön outo muoto pyrstösulkasados- ta. Harvinaisen myöhäisen pesyeen muita yksilöitä ei maastossa nähty.

Erkki Lahti & Juhani Kouvusaari

Viirusirkkalintu – ensi kertaa Pohjois-Savossa

Pari päivää jatkunut hellesää houkutteli yölaulajaretkelle 2.7.1997. Toinen inspiroija oli tuona vuonna käydyn kuntapinnakisan rakkaimman kilpakumppanimme edellisöinen veto: kuopiolaiset repäisivät plakkariinsa viiräisen Kuopion Kortejoelta. Klo 23.30 pönkäsain pyörän satulaan ja tyyneen, samettisen lämpöiseen yöhön – kotimittari näytti 22 plus-astetta. En muista koskaan aiemmin polkeneeni yölaulajaretkellä T-paitavarustuksessa. Kuntamme lounaisosassa oli vielä kolkkia, joita ei ollut ehditty kolata kesän yöretkillä.

Kahden tunnin polkeminen oli tuottanut vain pari varoitelevaa kuovia. Laskeutuessani klo 1.20 ilovaa alamäkeä Siilinjärven Vehkasuon peltoaukealle yön täydellisen hiljaisuuden rikkoi tien suunnasta kantautuva kuuluva siritys. Retken eka yölaulaja! Äänen hahmottaminen aiheutti ensisekunneista alkaen onton ottilan – viitasirkkalintu- mainen siksattava soundi, mutta terävämpi ja lyhyempi isku, ei kuitenkaan pensassirkkalinnun unettavan r-voittoista sirinää. Tajuntaan iski miellyttävä vaihtoehto; nyt taitaa edessä olla vakava viirusirkkalintukandi. Kurvasin pellon reunaan ja kävelin varovasti maantien pientareelle paikallistamani äänen luo. Pää takakenossa laulava sirkkalintu löytyi yön hämystä huolimatta nopeasti oja- leppä alaoksalta tien vierestä levittäytyvän heinäpeltoheinikon pinnasta.

Noin 5 metrin päästä kuultuna siritys oli kuin viitasirkkalinnun ja pensassirkkalinnun ”puolivälistä”, sävelkorkeudeltaan pensassir- kan sirinää korkeampaa, kirkkaampaa ja met- tallisen kovaa. Linnun istuessa aluksi sivut-

tain lyhyt pyrstö, lyhyt siipi ja viirukas sel- kä toivat mieleen jopa niittykirvisen. Yleis- väriykseltään ja pään kuviointiltaan pen- sassirkkalintumaisen linnun valkeassa rin- nassa siiven taiteen edessä hahmottui terä- vää ja kapeaa kirjvismäistä viirutusta, mikä vahvensi viirusirkkalintuepäilystäni, vaika kylli erottui viiruttoman valkoisena yh- dessä puhtaanvalkoisen vatsan kanssa. Ter- tiaalien värityys erottui pilvettömän kesäyön hämärässä yllättävänkin hyvin; mustanpu- huvien tertiaalien laidoissa kiersi kapea, sel- väräjäinen ja valkea laitanauha tasaleveänä ulkohöydyistä sisähöydytyyn. Selkä oli selvän pitkittäisviirukas, pääläella ja yläperässä- kin häivähti samaa viirutusta.

Seuraavaksi yritin keplotella asemiin, josta pääsisin näkemään paremmin rinnan ja alaperän väritystä. Pitkän ojassa kyykis- kelyn jälkeen lintu käännähti rinta minuun päin, jolloin erottui valkoisella pohjalla le- veä rintavyö, joka muodostui kauttaaltaan terävistä, kuin teräväkärkisellä kynällä raa- paistuista viiruista. Vetinen ojanpohja ei houkuttellut ryömimään ja lintu istui koko ajan matalalla heinikon rajassa ojan päällä, joten en päässyt koskaan näkemään pyrs- tön alapeitinhöyheniä. Itse en käynyt löy- tökerran jälkeen enää paikalla, mutta muut lintua katsomassa käyneet havaitsivat pa- remmissa valaistusoloissa pyrstön alapei- tinhöyhenen kapeat, hennot viirut. Linnus- ta on julkaistu värikuvia mm. Linnut-leh- dessä (4/1997 kansikuva, 6/1998 s. 23)

Pari kertaa lintu vaikenä ja katsoi kuin maan nielemänä jonkin oja- tai peltohei- nikkoon, kunnes palasi jatkamaan aktiivis- ta siritystään samalle leppä oksalle. Lintu oleskeli laajan heinäpeltoalueen ja synkän kuusikon rajassa kulkevan maantien pien- tareella, jossa kasvoi vain yksittäisiä pik- kuleppiä ja pari miehenmittaista kuusta. Paikkaa oli siis äärimmäisen vaikea kuvi- tella tyyppilliseksi yölaulajabiotoopiksi!

Lajin ja eliksen varmistuttua reilun varti- tunnin kiikaroinnin tuloksena aloin pai- nella GSM:n näppylöitä ja herätellä seutu- kunnan lintuväkeä. Puolen tunnin kuluttua ensimmäiset ja virkuimmat olivatkin jo pai- kalla. Yksilö oli kesän ensimmäinen vii- rusirkka koko Suomessa (kaikkien aikojen 19. yksilö) ja ensimmäinen kautta aikojen Pohjois-Savossa (laji nro 296), joten pai- kalla piipahti iso joukko alan väkeä niin lä- heltä kuin kaukaakin. Idän vieras oleskeli Vehkasuolla 3.–6.7.

Viisituntisen yöretken loppuosuus tuotti enää vain yhden suopöllön Vehkasuolta ja yhden pensassirkkalinnun Väänälänrannas- ta. Mielestäni kuopiolaisien pinnakisavi- riäinen tuli näin heti kuitatuksi, varsinkin, kun viiräinen tuli plokattua pari viikkoa myöhemmin myös Siilinjärven puolelta.

Markku Ukonen

Vuosien 1996 ja 1997 Kahlaajamuutto Raasiossa ja Mustissa

Signeeraus

Markku Ukonen

Raasio-raportti tiivistää aiempien yhteenvetojen kaavaa noudatellen kahlaajamuuton tapahtumat Siilinjärven Raasion ja Mustin altailla vuosina 1996 ja 1997. Muita lajeja koskevat muuttohavainnot käsitellään tarkemmin kevät- ja syysmuuttokatsauksissa. Havainnointi keskittyi kumpanakin vuotena syysmuuttoon ja Raasioon, jossa kiikaroitiin molempina vuosina lähes päivittäin heinäkuun alusta syyskuun loppuun. Kevätmuuttoa jatkettiin seurata Raasiossa toukokuussa ja kesäkuun alussa ahkerammin kuin aiempina vuosina. Raasiossa jatkettiin syksyllä 1987 käynnistynyttä kahlaajien ja muiden rantalintujen rengastamista edellissyksyjen tyyliin.

VESILINTUJEN ESIINTYMISTÄ

Raasiossa on myös kuvattu lyhyesti. Katsauksessa on niin ikään lyhyt yhteenveto Raasiossa pesineistä kahlaajista ja lokkilinnuista. Myös kaikki alaiden harvinaisuushavainnot on listattu katsauksen loppuun.

Raasiossa veri kirjaimellisesti punnitaan ja jokainen rengastus on painonsa arvoinen kultaa. Katsauskaudella asemalla saavutettiin 10000 kahlaajarengastuksen raja. Kuvassa "tyllikurmitsan" kanssa puuhastelee Maestro!

© Elis Rissanen

Olosuhteet altailla ja tundralla

RAASION ALTAAN VEDENPINTA oli alimmillaan keväällä, jolloin rantojen kasvittomat lieteruonukset levenivät paikoin kymmenien metrien levyisiksi ja näyttivät ihmisilmin tarkasteltuna kahlaajia houkuttelevilta. Allasalueen kuivat hiekkakentät pyrkivät kesän mittaan heinittymään ja pajuttumaan vuosi vuodelta yhä kiivaammin, ja vain viikatteen hikinen heiluttelu on pitänyt ranta-alueen kasvillisuuden kurissa. Kesä–heinäkuussa 1996 vedenpinta pysytteli edelleen varsin alhaalla, mutta elokuun alun vedenjuoksutus altaaseen nosti vedenpinnan normaalia korkeammalle, mikä kutisti kasvittomat rantaliitteet olemattomiksi. Tilanne jatkui muuttumattomana läpi elokuun. Syys–lokakuussa vedenpinta laski hitaasti lähes heinäkuiselle tasolle.

SEURAavana VUONNA VEDENPINTA oli tavallista korkeammalla jo kesäkuulta alkaen ja kiivaamman kahlaajaliikhehdinnän käynnistyessä heinäkuun alussa lieteruonutus oli kaventunut vähäiseksi. Elokuun kuluessa vedenpinta aleni parikymmentä senttiä paljastaen rannoille kohtuulliset kahlaajaliitteet, kunnes syyskuun toisella viikolla vesiraja oli kohonnut taas matalan rantakasvillisuuden rajaan. Mustissa kaivoslietteen jatkuva läjitys on pitänyt altaaseen rajautuvat suunnattomat hietikkokentät kasvittomana kuunmaisena.

TOUKOKUUN 1996 KAKSI ENSIMMÄISTÄ VIIKOA olivat lämpöoloiltaan varsin normaaleja. Kuun jälkipuoliskolla oli vuodenaikaan nähden tavanomaista viileämpää; 20. päivän kieppeillä elohopea kipusi aika ajoin hädin tuskin pariin plussa-asteeseen ja sadekin kasteli kiikaroijat muutamana päivänä. Kesäkuun sää oli normaalia viileämpi. Juhannukselta alkanut epävakainen säätyyppi jatkui kuukauden päivät, jolloin päivälämpötilat pyörivät +15 °C:een tuntumassa ja vettä lotisi aika ajoin rankastikin – havisvihkoon säättä luonnehdittiinkin muutamina päivinä alapään adjektiivein. Heinäkuun lopulla sää

Havainnoijat. Suluissa olevat luvut tarkoittavat käyntipäivien lukumäärää Raasiossa (v. 1996+v. 1997): Raimo Aaltonen (1+0), Inkeri Ahonen (0+3), Erkki Björk (2+3), Timo Filipoff (0+1), Annika Forsten (0+4), Lauri Hallikainen (0+1), Heidi Hannula (3+1), Mika-Petri Harju (5+0), Aimo Hartikainen (13+9), Jyrki Heimonen (2+0), Katri Helppi (1+0), Jukka Hujala (1+0), Osmo Huupponen (7+5), Heini Hyvärinen (0+3), Harri Hölttä (11+4), Jukka Ihanus (1+0), Timo Immonen (1+1), Riikka Kaartinen (0+9), Jorma Kaitajärvi (0+1), Riitta Kaitajärvi (0+1), Matti Kapanen (1+0), Jaakko Kettunen (32+20), Hannu Kormanen (1+1), Jarkko Koskela (5+1), Heikki Kotilainen (18+13), Hannu Kärkkäinen (1+1), Jari Kärkkäinen (1+0), Kati Könönen (2+0), Timo Lahti (1+0), Lauri Leinonen (1+0), Petro Leinonen (1+0), Seppo Leinonen (1+0), Antero Liimatainen (7+1), Anja Liimatta (0+1), Paavo Liimatta (4+3), Antero Lindholm (26+19), Asta Lähdesmäki (0+6), Marja Maijala (0+1), Ilkka Markkanen (26+19), Tiina Markkanen (0+1), Harri Miettinen (0+1), Seppo Mikkonen (11+15), T. Mutanen (0+1), Thomas Oesch (0+1), Merja Oinonen (1+0), J. Partanen (1+0), Hugo Pentikäinen (1+0), Juha Piipponen (3+2), Juha Poutanen (3+0), Jyrki Pynnönen (11+29), Petro Pynnönen (28+6), Riitta Rajala (0+1), Risto Rautava (0+1), Roope Rautava (0+1), Eino Repo (1+0), Eelis Rissanen (36+16), Juhani Rissanen (29+16), Tuula Rissanen (2+1), Hilma Ruokolainen (1+0), Kalle Ruokolainen (41+42), Jouni Ruuskanen (0+1), M. Saarela (0+1), Petri Sallinen (0+9), Pentti Salonen (1+0), Ari Sandstedt (1+0), Kari Saukkonen (1+0), Anja Soininen (0+1), Tiina Soininen (0+1), Markku Ukkonen (49+49), T. Ukkonen (1+0), Visa Uusipaikka (4+10), Pertti Uusivuori (0+1), Jani Varis (2+0), T.-M. Välimäki (1+0), Juha Väättäinen (1+1), Jarmo Yliluoma (0+1), Kristian Ylönen (1+0).

lämpeni kesäiseksi ja koko elokuu olikin sitten kuiva ja helteinen yölämpötilojenkin pysytellessä useimpina öinä +10 °C:een paremmalla puolella. Syyskuun toisella ja kolmennella viikolla tuulet puhalsivat koillisesta. Syys-lokakuun sää oli yleiskuvaltaan tavanomainen.

TOUKOKUU 1997 ALOI SÄÄOLOILTAAN NORMAALINA, mutta muuttui kuun puolivälissä jälleen kerran arktiseksi: hyinen, pohjoistuulinen ja lumisateillakin pelotellut säätyyppi piti pintansa reilut viikon päivät. Touko-kesäkuun vaihteessa kesä alkoi jo koittaa ja kesäkuun puoliväliä lähestyttäessä tuskailtiin jo helteiden kanssa. Kesäkuun lopussa ja koko heinäkuun ajan oli edelleen kesäisen lämmintä, ajoittain jopa läkähdyttävän helteistä. Kuiva ja vaihtelevatuulinen heinäkuu muuttui 25.7. kuurosateiseksi. Elokuun kaksi ensimmäistä viikkoa olivat heikkotuulisia, vähäsateisia ja normaalia lämpimämpiä. Tämän jälkeen oli viikon mittainen pohjoistuulinen ja viileämpi jakso. Elokuun loppu oli taas lämpimämpi, mutta ajoittain sateinen. Syyskuun poutainen ja etelätuulinen alkupuolisko oli sekä yö- että päivälämpötiloiltaan normaalia lämpimämpi. Syyskuun jälkimmäinen puolisko ja lokakuu olivat sitten jo tutun syksyisiä.

KAHLAAJIEN MUUTONAIKAISEEN ESIINTYMISEEN vaikuttavat myös olosuhteet pesimäalueilla ja pesintöjen onnistuminen. Raasion kautta muuttavista arktisista kahlaajista valtaosa pesinee Venäjän tundran länsi- ja keskiosissa, jossa kylmää ja jopa paria viikkoa normaalista aikataulusta jäljessä ollutta kevättä seurasi sateinen ja viileä kesä 1996 (Tomkovich & Zharikov 1997). Monilla alueilla kahlaajien pesintöjen todettiin alkanee selvästi normaalia myöhemmin. Koska viileästä kesästä huolimatta kesäisiä lumisateita ei tundralla juuri ollut, sääolosuhteilla oli vain vähäinen vaikutus pesimämenestykseen. Useimmilla Venäjän läntisen tundran alueilla sopulit olivat joko kateissa tai niitä oli hyvin vähän ja myyriäkin esiintyi keskimääräistä vähemmän, joten paikoin runsaiksi kasvaneiden naalikantojen

saalistus kohdistuikin lintuihin. Siksi kahlaajien pesimämenestys todettiin normaalia alhaisemmaksi Vienanmeren ja Petsora-joen välisellä alueella, mutta siitä itään aina Taimyrin niemimaalle asti kahlaajien pesinnät onnistuivat hyvin tai jopa erinomaisesti.

KEVÄT 1997 oli Venäjän Euroopan puoleisella tundralla kylmä ja kesäntulo vieläkin myöhäisempi kuin edellisenä keväänä (Tomkovich & Zharikov 1998). Vastaavasti Jamalin ja Taimyrin niemimaalla kevät oli lämmin ja tuli ennätysaikaisin! Kevään sääoloista johtuen Euroopan puoleisella tundralla kahlaajien pesinnät olivat myöhässä ja myös pesimäkannat olivat alhaisia. Siellä pesintöjä haittasi myös kesän kylmyys ja sateisuus, Jamalilla ja Taimyrilla vastaavasti erityisesti kesä-heinäkuun lumimyräkit. Pikunisäkaskantojen pysyessä edelleen alhaisina useimmilla alueilla naalien ja kihujen saalistus kohdistui nytkin mm. kahlaajiin. Kaiken kaikkiaan koko Taimyrin länsipuolisen tundra-alueen kahlaajien pesimämenestystä kesällä 1997 luonnehdittiin kehnoksi.

Havainnointi

KEVÄTHAVAINNOINTI OLI AKTIIVISEMPAA kuin aiempina vuosina ja syysmuuttoa seurattiin kumpanakin vuotena aiempien vuosien malliin (taulukko 1). Raasiossa havainnoitiin 4.5.–23. 10. 1996 yhteensä 126 päivänä, joista 27 päivää sijoittui kevätmuuttokaudelle ja 99 päivää syysmuuttokaudelle (rajana 20.6.). Ajalla 3.7.–3.10. oli vain kolme päivää, jolloin Raasiossa ei havainnoitu. Seuraavana vuonna kahlaajia laskettiin Raasiossa 8.5.–19.10. yhteensä 117 päivänä, joista 28 päivää oli keväällä ja 89 syksyllä. Ajanjaksolla 3.7.–5.9. Raasion lietteet olivat syynissä joka päivä ja lähes kaikkina noina päivinä läpi vuorokauden! Mustissa retkeiltiin tavanomaista innokkaammin varsinkin syksyllä 1996 (taulukko 1).

Taulukko 1. Havainnointipäivien lukumäärä kuukausipuoliskoittain Raasiossa (R) ja Mustissa (M) vuosina 1996 ja 1997.

Kuukausi-puolisko	1996		1997	
	R	M	R	M
toukokuu 1	10	2	4	1
toukokuu 2	11	3	12	2
kesäkuu 1	5	–	10	2
kesäkuu 2	4	–	5	–
heinäkuu 1	13	3	13	2
heinäkuu 2	16	2	16	1
elokuu 1	14	7	15	5
elokuu 2	15	7	16	2
syyskuu 1	15	11	10	3
syyskuu 2	14	5	7	1
lokakuu 1	6	–	6	1
lokakuu 2	3	–	3	2
yhteensä	126	40	117	22

KULLEKIN KAHLAAJALAJILLE ON LASKETTU entiseen tapaan havaintosumma Raasion havaintovihkon tietojen perusteella (ks. taulukot 2 ja 3). Havaintosumma on saatu laskemalla yhteen kunkin vuorokauden suurimmat yksilömäärät (lepäilijät + muuttavat). Havaintosumman käyttämistä kuvaamaan muuttokauden kokonaisyksilömäärää hankaloittaa se, että samat yksilöt – varsinkin nuoret – voivat viipyä paikalla useita vuorokausia. Eri syksyjen lajikohtaisten havaintosummien vertaamisella voidaan kuitenkin saada suhteellisen luotettava kuva vuosien välisistä eroista syysmuuttajien runsaudessa, koska havainnointi on pysynyt varsin vakiona syksystä toiseen.

KATSUKSESSA MAINITUT AHK- ja RK-havainnot ovat ao. komiteoiden tarkistamia ja hyväksymiä. Ellei jossakin tekstiyhteydessä ole muistettu mainita erikseen havaintopaikkaa, havainto on Raasiosta.

Kevät 1996 – enemmännii oes voenu nähä, eli ihan kelpo kevät

EDELLISKEVÄÄN HYVIEN HAVAINTOJEN INNOITAMANA altailla retkeiltiin kevään aikana

Taulukko 2. Kahlaajien havaintosummat vuonna 1996 ja keskimääräiset havaintosummat syksyinä 1984–95 Raasiassa sekä syksyn muuttokausi ja syysmuuton suurimmat yksilömäärät Raasiassa ja Mustissa vuonna 1996. Merkinnät: " = vanhat, ' = nuoret, * = kaikki havainnot lajista lueteltu, M = havainto on Mustista, RM = Raasion ja Mustin havainnot on yhdistetty, ei havaintopaikan lyhennettä = havainto on Raasiosta. Ainakin pikkutyllin, töyhtöhyyppän, lehtokurpan, kuovin, punajalkaviklon ja rantasipin havaintosummiin sisältyy myös Raasiassa pesineitä yksilöitä, koska niiden erottaminen levähtäjistä on ollut mahdotonta (maastopoikasia ei kuitenkaan ole laskettu summiin).

Laji	1996 kevät	1996 syksy	84–95 syksy	Muutto- kausi	Suurimmat yksilömäärät
pikkutylli	182	391	469	–1.9.	4.7. 21 ad p, 10.7. 20 ad p, 11.7. 15 ad + 4 juv p, 12.7. 30 p RM, 21.7. 1 ad + 14 juv p
tylli	33	245	284	"12.7.–1.9.	2.8. 7 ad p + 8 m, 17.8. 2 juv p + 16 m, 28.8. 44 p RM, 30.8. 13 p, 8.9. 25 p RM, 10.9. 19 p,
				'13.8.–26.9.	12.9. 15 p, 14.9. 15 p
*siperian-/amer.kurmitsa	–	1	–	24.9.	24.9.1 juv p/NE
kapustarinta	6	68	14	7.8.–9.10.	7.9. 7 juv p, 24.9. 8 juv p RM, 27.9. 3 juv p + 4 juv m, 29.–30.9. 8 juv p, 2.10. 8 juv p
*tundrakurmitsa	2	9	36	16.7.–27.9.	16.7. 1 m, 17.–18.7. 1 ad p, 17.8. <i>Pluvialis</i> sp. 70 m, 7.9. 1 ad p, 8.9. 2 ad p, 9.9. 1 ad p,
					11.9. 1 ad p, 21.9. 1 juv p M, 27.9. 1 juv p
töyhtöhyyppä	94	62	99	–5.9.	3.7. 6 ad p, 4.7. 9 ad p, 5.7. 6 ad p (ainoat yli 5 yksilön päivät)
*isosirri	–	10	9	2.8.–8.9.	2.8. 4 ad SW, 25.8. 1 juv p, 28.8. 2 juv p RM, 29.8. 1 p, 5.9. 1 p, 7.–8.9. 1 juv p
*pulumisirri	–	12	6	3.8.–19.9.	3.8. 5 ad p M, 4.8. 4 ad p M, 7.–8.8. 1 p M, 26.8. 1 juv p M, 28.8. 2 ad p M, 3.9. 1 p M, 8.9. 1
					juv p, 10.9. 1 p, 11.–13.9. 2 juv p, 14.–15.9. 1 juv p, 18.–19.9. 1 juv p
pikkusirri	7	1281	665	"24.6.–9.8.	13.7. 6 ad p, 17.7. 6 ad p, 8.8. 33 p RM
				'7.8.–27.9.	7.9. 120 juv p, 8.9. 255 p RM, 9.9. 113 juv p RM, 10.9. 145 p RM, 11.9. 170 juv p, 12.9. 250
					p, 13.9. 51 p RM, 14.9. 80 p, 15.9. 65 juv p
lapinsirri	153	214	178	"8.7.–9.8.	12.7. 9 p RM, 14.7. 10 ad p, 4.8. 11 p RM, 14.8. 10 p, 16.8. 11 p RM, 18.8. 9 p, 19.8. 17
				'8.8.–1.9.	p RM, 28.8. 10 p RM
*palsasirri	–	1	<1		12.7. 1 kielt
kuovisirri	–	108	87	"25.7.–8.9.	4.9. 4 juv p, 7.9. 1 ad + 5 juv p, 8.9. 1 ad + 32 juv p, 9.–11.9. 7 juv p, 12.9. 10 juv p, 13.9.
				'4.9.–16.9.	12 juv p, 14.9. 10 p
suosirri	172	722	698	"3.7.–25.9.	5.7. 32 ad p, 6.–7.7. 22 ad p, 12.7. 20 p RM, 15.7. 20 ad p + 4 ad m, 4.8. 19 ad p RM,
				'9.8.–23.10.	15.8. 26 m + PK 30 m, 18.8. 24 ad+juv p RM, 21.8. 4 ad + 21 juv p, 28.8. 82 ad+juv p RM,
					29.8. 23 p + 29 m, 30.8. 40 p, 31.8. 4 ad + 51 juv p, 1.9. 4 ad + 49 juv p RM, 2.9. 35 p, 3.9.
					33 p RM, 4.9. 26 p, 5.9. 23 p, 8.9. 38 p
*jänkäsirriäinen	30	3	4	12.–20.7.	12.7. 1 kielt, 14.7. 1 ad p, 20.7. 1 kielt
suokukko	481	342	264	"24.6.–21.8.	5.7. 12 ad p, 14.7. 1 p + 22 m, 13.8. 15 p, 16.8. 12 p RM, 18.8. 12 p RM, 21.8. 1 ad + 10
				'9.7.–27.9.	juv p, 7.9. 10 juv p, 8.9. 23 juv p RM, 10.9. 14 p, 11.9. 11 juv p, 15.9. 12 juv p, 25.9. 10 p
*jänkäkurppa	–	32	1	20.9.–5.10.	20.9. 3 p, 25.9. 5 p, 26.9. 12 p, 27.–28.9. 5 p, 5.10. 2 p
taivaanvuohi	11	45	19	–5.10.	8.8. 3 p, 23.8. 3 p, 20.9. 5 p, 21.9. 4 p, 27.9. 3 p + 1 m, 28.9. 3 p
lehtokurppa	4	57	13	–7.9.	28.9. 5 p
*punakuiri	–	1	51	4.8.–8.9.	4.8. 1 m M, 8.9. 1 p
*pikkukuovi	5	2	2	15.–23.7.	15.7. 1 m, 23.7. 1 p
kuovi	6	68	81	–11.9.	31.7. 10 p, 18.8. 10 p
mustaviklo	131	66	37	"5.7.–13.8.	5.7. 7 ad p, 7.7. 3 p, 8.8. 3 p, 9.8. 5 p+m RM,
				'25.7.–28.8.	11.–13.8. 1 ad + 2 juv p, 28.8. 3 p
punajalkaviklo	3	43	11	–4.8.	8.7. 4 ad p
lampiviklo	2	–	–	–	–
valkoviklo	325	550	191	"–26.7.	5.7. 17 p, 7.7. 35 p, 8.7. 25 ad p, 9.7. 22 p, 12.7. 20 p, 15.7. 13 p + 8 m,
				'15.7.–3.9.	9.8. 23 p RM, 10.8. 13 p + 8 m, 12.–15.8. 15 p, 16.8. 20 p, 17.8. 15 p
metsäviklo	6	36	19	–16.8.	9.7. 4 p, 17.7. 4 p, 21.7. 4 p, 27.7. 1 p + 4 m
liro	482	1273	535	"24.6.–4.8.	5.7. 135 p + 34 m, 7.7. 53 p, 12.7. 22 p + 72 m, 13.7. 30 p + 18 m, 14.7. 3 p + 42 m,
				'11.7.–12.9.	28.7. 95 p, 9.8. 44 p + 29 m RM, 14.8. 50 p
rantakurvi	3	–	1	–	–
rantasipi	111	419	173	–11.9.	4.–10.7. 15–25 p, 12.7. 30 p, 13.–16.7. 20–25 p
karikukko	10	–	1	–	–
*vesipääsky	9	1	18	27.7.	27.7. 1 ad p
PK	–	119	–	–	15.8. 30 m, 20.8. 35 p RM, 6.9. 28 p RM, 27.9. 60 m
KK+IK	–	95	–	–	2.8. 12 m, 27.9. 9 m
Yhteensä	2 268	6 276	3 997		

ahkerasti. Pinnistely palkittiinkin muutamalla kivalla havainnolla, vaikka aivan huippukahlaajakevättä ei otollisista takatalvikeleistä huolimatta koettukaan. Vielä jääpeitteen alla levänneiden altaiden äärellä kirjattiin toukokuun alussa pari pirteää viklopäivää: Raasiassa nähtiin 5.–8.5. päivittäin 60–70 p valkovikloa sekä 5.5. 100 p ja 8.5. 80 p liroa. Myös mustavikloja tavattiin kohtuullisen hyvin, huipuna 10.5. 30 p Raasiassa. Kaiken kaikkiaan viklot olivat kevään runsaslukuisimpia kahlaajia Raasiassa (ks. taulukko 2). Ensimmäinen parempi lajihavainto

koski karikukkoa, joka lutrasi Raasiassa 7.–10.5. Viikkoa myöhemmin 17.5. paikalle oli pudottautunut kuuden karikukon lössi. Suokukkoja tavattiin muutamia kymmeniä lintuja useina päivinä toukokuun puolivälin kieppeillä, mutta parhaimman päivän 18.5. määrä ei kohonnut 70 yksilöä suuremmaksi. Viimeinen naaras velttoili Raasiassa vielä 3.6.

TOUKOKUUN LOPPUPUOLISKON KOHTALAISESSA SIRRIMUUTOSSA tunnuslajina hääri lapinsirri. Ensimmäinen pirsijä löytyi jo 9.5. ja 14.–19.5. Raasion lietteillä kipitteli päivittäin 10–15 yksilöä. Yli 20 lepäilijän päiviä oli

kolme: 20.5. 21 p, 21.5. 32 p ja 27.5. 20 p lapinsirriä. Viimeiset 8 lintua kirjattiin 29.5. Lapinsirrin kevään havaintosumma oli mukavat 153 yksilöä. Pikkusirrit olivat sen sijaan vähissä; 26.5.–9.6. havaittiin yhteensä vain 7 lintua. Ajalle 14.–29.5. ajoittuneessa suosirrimuutossa oli neljä yli 20 linnun päivää: 24.5. 27 p, 26.5. 42 p, 27.5. 60 p ja 28.5. 26 p. Jänkäsirriäisen muutto oli tutun nopeatahtinen: 17.5. 1 p, 26.5. 3 p, 27.5. 9 p, 28.5. 15 p ja 29.5. 2 p.

TYLLIEN ESIINTYMINEN oli vaisu; 8.–29.5. Raasiassa jaloitteli päivittäin vain yksit-

täisiä lintuja ja parhaaksi päiväsummaksi jäänyt 10 p tylliä laskettiin 27.5. Tundrurummitsoita nähtiin vain kerran: 27.5. 2 m. Vesipääskyjen muutto touko-kesäkuun vaihteessa on myös nopeasti kuitattu: 27.–30.5. 1 p ja 2.–3.6. 3 p. Rarikahlaajienkin makuun päästiin. Lampi-viklo tavattiin Raasiossa 20.5. ja 27.5. Rantakurvi yritti piilotella havainnoijiltaan 26.5. ja 28.–29.5.

ANAS-SORSAT olivat keväällä poikkeuksellisen vähissä. Vain kymmenpäiset tukkasotkien lepäilijäparvet ja telkkien koirasparvet pitivät yllä vesilintuelämää toukokuun loppupuoliskolla. Mustakurkku-uikku sukelteli Raasiossa 28.5.–25.7. ryhtymättä pesimäpuuhiin. Toukokuun vakioilmiöitä Raasiossa on ollut pikkulokkien parveilu päivätolkulla hyöteispynnissä. Yli sadan kääkättäjän määriä laskettiin pitkällä aikavälillä: 8.5. 130 p, 9.–11.5. 100 p, 17.5. 160 p, 18.5. 200 p ja 9.6. 100 p. Lapintiiraja tavattiin kolmesti Raasiossa (taulukko 4). Pesintään viittaavia havaintoja lapintiirroista ei nyt kuitenkaan tehty.

Syksy 1996 – ei mikään vuosituhannen suksee, eli muuttosyksy sieltä paremmasta päästä

HAVAINOTOSUMMILLA TARKASTELTUNA selvästi keskimääräistä runsaslukuisempaa syksyn mittaan esiintyivät kapustarinta, useimmat sirrit, suokukko, kurpat sekä kaikki tavallisimmat viklot (taulukko 2). Raasion runsaslukuisimmat kahlaajat, joiden syksyn havaintosummat ylittivät 500 yksilön rajan, olivat pikkusirri, liro, suosirri ja valkoviklo. Kaikkiaan Raasios-

sa noteerattiin syksyn mittaan 6276 kahlaajaa, joista em. neljän lajin osuus oli 60 %. Syksy 1996 jäi historiaan selvästi keskimääräistä vilkkaampana kahlaajasyksynä.

ENSIMERKIT KAHLUREIDEN SYYSMUUTOSTA saatiin vasta juhannuksena, kun 24.6. Raasiossa majaili yksinäinen pikkusirri, kaksi suokukkokoiraista ja neljän liron jengi. Heinäkuun alussa 5.–8.7. ensimmäisen liro- ja valkoviklohuipun siivellä rynnistivät jo suosirritkin joukolla (ks. taulukko 2). Menijöiden havaitsemista helpotti vallinnut sateinen pudotuskeli. Suosirrejä riitti Raasiossa heinäkuun puoliväliin saakka. Erikoisuutena mainittakoon lähes täydelliseen talvipukuun sonnustautunut yksilö, joka sipsutteli suosirriporukoiden jatkona 14.–16.7.! Suokukkokoiraiden kauden paras ynnäys – vaatimattomat 5 p – tehtiin samoissa alkukuun sateissa 5.7. Samana päivänä oli myös mustaviklojen syyskauden paras rutistus, niin ikään

vaatimattomat 7 p. Punajalkavikloja nähtiin enimmillään 8.7. 4 ad p. Muutaman päivän tauon jälkeen vanhojen lirojen ja valkoviklojen meno kiihtyi uudestaan 12.7. Molempia lajeja nähtiinkin runsaasti läpi heinäkuun (heinäkuun havaintosumma Raasiossa lirolla 778 yksilöä, valkoviklolla 296 yksilöä). Heinäkuun lopulle ajoittunut kolmas lirohuippu oli pääosin nuorten lintujen aikaansaannosta (ks. taulukko 2). Muutamia suokukkoja hyöri lietteillä läpi heinäkuun ja vanhojen naaraiden selkeää huippupäivää edusti 14.7., jolloin havaittiin 1 p + 22 m naaras. Samaan saumaan heinäkuun puoliväliin osui myös rantasipimuuton huippuvaihe (ks. taulukko 2). Rantasipit olivatkin vähissä jo 20.7. jälkeen, yli 5 linnun päiviä oli loppukaudesta tuon päivämäärän jälkeen vain kolme!

RAASIOSSA PESINEET PIKKUTYLLIT tuntuvat lähtevän

Raasion rantaliete on pidettävä avoimena niiton avulla. Taka-alalla näkyvä osmankäämikkö on kuitenkin saanut kasvaa rauhassa (oik.). Kesän 1997 niitossa löydettiin suokukon juuri kuoriutuneita munia (vas.). Piilottelevaa emoa ei niitteen äärellä nähty kertaakaan! © Kalle Ruokolainen

muutolle pian poikasten vartuttua lentokykyisiksi: 24.6.–12.7. Raasion altaalta laskettiin päivittäin 15–20 aikuista, mutta 16.7. jälkeen paikalla oli enää 1–2 ad päivittäin. Ensimmäiset täysin lentokykyiset nuoret linnut kirjattiin 11.7. Eniten nuoria pikkutyllejä tavattiin 21.7. (14 p), jonka jälkeen määrät vähenivät tasaisesti, että heinä–elokuun vaihteessa paikalla hiippaili päivittäin enää 2–3 nuorukaista ja maksimissaan 4.8. kuitenkin vielä 6 juv. Ajanjaksolla 11.8.–1.9. pikkutyllejä nähtiin enää 6 päivänä, yksi lintu per päivä. Heinäkuun ainokainen tyyli piipahti Raasiassa 12.7.

ENSIMMÄISET LAPINSIRRIt kiikaroitiin 8.7. ja pikkusirrit 13.7. Pikkusirrejä nähtiin sitten päivittäin alle 10 linnun potteina 26.7. asti ja lapinsirrejä samalla tavoin kuun loppuun saakka. Suosirrienkin ensimmäinen aalto lopahti täydellisesti 25.7. mennessä. Ensimmäinen kuovisirri tupsahti Raasioon vasta 25.7., mikä jäikin yllättäen heinäkuun ainoaksi lajinoteeraukseksi. Heinäkuun puolivälissä havaitut kaksi tundurakurmitsaa edustivat myös arktista kahlaaja-antia. Syksyn 1996 ainokaiset jänkäsirriäshavainnot kirjattiin niin ikään heinäkuun puolivälin kieppeillä (ks. taulukko 2).

HEINÄKUUN MIELUISIN KAHLAAJAVIERAS oli illankähmässä 12.7. kahden Raasiomiehittäjän niitto- ja haravointihommat keskeyttänyt palsasirri. No, eivätpä panneet urakoijat keskeytystä pahakseen. Katiskalietteen päälle lehahtanut tundran asukki kaarsi pöllämystyneiden heinämiesten editse, alkoi viuhkoa altaan pinnassa kohti koillislietettä ja katosi kuin maan nielemänä jonnekin sillä aikaa, kun havainnoijat yrittivät vetäytyä katiskoiden ääreltä pois mahdollisimman vikkelästi. Loppuillan ankara etsintä tuotti vesiperän. Heinäkuun ja koko syyskauden erityisiin merkkitapahtumiin voidaan laskea myös erään rajapyykin rikkoutuminen: syksystä 1984 jatkuneen Raasion kahlaajalaskennan 50000. syyskahlaaja vietiin kirjoihin 21.7.!

RENGASTUKSEN JA KAHLAAJALASKENTOJEN LOMASSA myös Raasiotoiminnan infrastruktuuria paranneltiin. Syystoiminnan virittelijänä toimivat viralliset kahlaajakauden avajaiset istuttiin nyt 8.7. Rengastusaseman sisäseinät saivat uutta ilmettä maalaustalkoissa 24.7., joskin seuraavan talven kosteus osoitti suditan maalin virhevalinnaksi. Elokuun alussa siirryttiin asemallamme vihdoon sähköaikaan, kun Kemiran lahjoittama aurinkopaneelijärjestelmä saatiin asennettua sähköä tuottavaan kuntoon. Piäpäsmärinä puihojen ja

laitteiden virittelyssä toimi Ruokolaisen Kalle, ja kylläpä passasi näpytellä kompuutteria jo rengastuspaikalla, mittailta lintuja spottivalossa keskellä yötä tai vaikkapa ajaa turpajouhensa ihan pärisellä partahöylällä.

ELOKUUN ALUSSA KAHLAAJAKIRJO oli laajimmillaan. Tosin Raasion altaan korkea vedenpinta piti muhevimmat lietteet piilossa ja monien kahlaajien määrät jäivätkin elokuussa Raasiassa vaatimattomiksi. Muutamina päivinä Mustin kahlaajatarjonta olikin antoisampi kuin Raasion.

LAPINSIRRIEN HEINÄKUUN JUOKSENTELU Raasiassa jatkui elokuun puolella, mutta päivittäiset yksilömäärät olivat vaatimattomasti 2–6 yksilön luokkaa ennen kuukauden puoliväliä, jolloin koettiin nuorten lintujen vaatimaton huippu (ks. taulukko 2). Elokuun lopulla lapinsirrit näyttäytyivät Raasiassa päivittäin 5–7 yksilön kimpoina, kunnes 1.9. tavatut neljä viivytelijää laittoivat pisteen lajin muuttotouhuille. Myös Mustista löydettiin elokuun alussa useita levähtäjiä, enimmillään 7.–8.8. 6 p. Elokuun alussa virisi vanhojen suosirrien muutto uudestaan tasan viikon kestäneen täydellisen hiljaiselon jälkeen. Tosin 2.–10.8. Raasion ja Mustin päiväsummat jäivät 5–19 yksilöön. Kuukauden puolivälissä oli taas pirtteampi vaihe (ks. taulukko 2), jolloin pääosassa olivat jo nuoret linnut. Kuovisirrien muutto yskähteli pahasti myös elokuussa eikä kuukauden aikana nähty kuin 9 yksilöä (Raasio + Musti)! Piriästä sirrien elokuuseen joukkoon toivat kuun alussa ja lopussa Mustin pulmussirrit ja Raasion isosirrit (ks. taulukko 2). Pikkusirrit astuivat lietteillä taas 4.8. reilun viikon paussin jälkeen. Elokuun huippu, joka koostui pääosin nuorista linnuista, seurasi pian tuon jälkeen (taulukko 2), kunnes meno hiipui nopeasti koko loppukuun hissitteluksi – Raasion havaintosumma oli 9.–14.8. 44 yksilöä ja 15.–31.8. vain 25 yksilöä.

SUOKUKKOJA TAVATTIIN elokuussa lähes päivittäin, mutta esimerkiksi Raasiassa yli 10 yksilön päiviä oli vain kaksi (ks. taulukko 2). Tyllytkään eivät riehaantuneet elokuun aikana massakarkeloihin; päivittäin muutamia lintuja ja yli 10 linnun päiviä Raasiassa vain kolme. Kuitenkin Mustissa lyllersi 28.8. 40 tyllin porukka. Elokuun havaintosummaksi kertyi Raasiassa 130 tylliä.

VIKOISTA valkoviklon ja liron pohjoissavolaisittain vahva muutto jatkui elokuun alkupuoliskolla. Raasiassa kahlaile useimpina alkukuun päivinä 10–15 valkovikloa ja 20–40 liron, mutta esimerkiksi

liron osalta huippupäivinäkin ei päästy enää kolminumeroisiin lukuihin (taulukko 2). Mustaviklo esiintyi elokuun alussa yleisenä, mutta harvalukuisena – 1.–17.8. havaintoja 13 päivältä yhteensä 28 linnusta. Raasiassa pesineet punajalkaviklot lähtivät omille teilleen 4.8. mennessä. Metsäviklon ja rantasipin muutto noudatteli tuttuja latuja: metsävikloja havaittiin vain viitenä päivänä ja rantasipejä lähes päivittäin muutamia yksilöitä. Elokuun loppupuoli viklorintamalla oli jo hiljaiseloa; kuun viimeisellä viikolla kaikkien viklojen päivittäisen yhteyskylmäärän pystyi laskemaan yhden miehen sormin ja varpain.

MUIDEN KAHLAAJIEN OSALTA elokuussa ei jäsyttyvää koettu. Kapustarintoja nähtiin yhteensä vain 8 yksilöä. Tundurakurmitsaan vihjaisi 17.8. taivaalta plokattu 70 yksilön Pluvialis-parvi. Taivaanvuohi oli lähes harvinaisuus (elokuun havaintosumma vain 18 yksilöä). Kuoveja luuhasi lietteillä vain yksittäisiä lintuja, 31.7. ja 18.8. sentään 10 p. Töyhtöhyyppiä näytettiin vain kolmena päivänä. Punakurrit olivat lähes kokonaan kateissa (ks. taulukko 2).

SYYSKUULLE TULTAESSA luultiin muuton olevan pääpiirteissään ohitse, mutta syyskuu pelasti kahlaajasyksyn. Nuorten sirrien ja tyllin keskimääräistä myöhäisempi muutto ja suhteellisen runsaslukuinen esiintyminen altaillamme olivat täysin sopusoinnussa pesintätietoihin tunduralla – pesinnät olivat myöhässä ja Petsora-joelta itään kahlaajien pesimämenestys vaihteli hyvästä erinomaiseen (Tonmkovich & Zharikov 1997). Raasion altaan olosuhteet eivät olleet muuttuneet radikaalisti elokuun lopusta eikä säätyyppeikään ollut syyskuun alussa mitenkään poikkeuksellisen sateinen, joskin tuulet puhalsivat kuukauden puolivälissä sopivasti koillisesta.

NUORET PIKKUSIRRIt pelmahtivat Raasioon yhtäkkisesti 7.9. (ks. taulukko 2). Edellisenä päivänä lietteitä mittaili yksi ainokainen yksilö. Pikkusirrien huisketta riitti 15.9. saakka ja maksimissaan Raasion määrät olivat 12.9., jolloin altaalla rypi samanaikaisesti 250 pikkusirriä. Ajalla 7.–15.9. Raasion havaintosummaksi saatiin peräti 1095 pikkusirriä (+ Musti 154 yksilöä). Samanaikaisesti myös muualla Suomessa pikkusirrejä nähtiin ennätysmäisen runsaasti. Vaikka kaikkina massapäivinä Raasioon ei saatu järjestettyä rengastusta, saatiin viiden päivän osa-aikaisellakin urakoinnilla (71 pyyntituntia) pultattua 376 pikkusirriä (+130 ylivuorokautista kontrollia), mikä muo-

Kuiskie kuuluu, miltä texmex maistaa, kun Abebe sen Raasiossa laittaa! Kesällä 1997 asemalle saatiin sähköt, mutta Anteron ruoka joudutaan edelleen kaasuttamaan luokkaan "hot and spicy". Elektrisiteetin avulla voidaan kuitenkin tallentaa rengastustiedot, valaista huusholli, kuunnella jyttää, ladata akkuja ja luoda vilvoittavaa ilmavirtaa kesäkesän hellepäiviin. © Kalle Ruokolainen

dosti 90 % koko syksyn pikkusirriengastuksista. Pikkusirrien rynnistys hyttyi nopeasti kuukauden puolivälin jälkeen ja 16.–27. 9. Raasion havaintosummaksi kertyi enää 42 yksilöä. Läpi syksyn lähes kadoksissa olleet kuovisirrit noudattivat pikkusirrien esimerkkiä kiivaimman muuttovaiheen ajoittuessa samoille päville kuin pikkusirillä (ks. taulukko 2). Kuovisirrin havaintosummaksi Raasiossa ajalla 7.–15.9. ynnättiin 94 yksilöä. Samaa syyskuun alun rytäkäänsä osuivat myös syyskuun pulmus- ja isosirrihavainnot (ks. taulukko 2).

MÄÄRITETTYJEN SUOSIRRIEN parempi

muuttovaihe alkoi em. sirreistä poiketen jo elokuun puolella ja kovempi rynnäköinti oli lähes ohitse jo ennen pikkusiriritykitystä (taulukko 2). Aikavälillä 28.8.–8.9. Raasiossa havaittiin 363 ja Mustissa vastaavasti 75 suosirriä. Joukossa oli vielä useita ad-lintuja (viimeiset 11.9. ja 25.9.). Tämän jälkeen syyskuussa nähtiin Raasiossa vielä 69 käyränokkaa. Lisäksi havaittiin Raasiossa 27.9. PK 60 m, jotka olivat mahdollisesti suosirrejä. Ihan omassa aikataulussaan eleli ylivoimaisesti vihoviimeiseksi syksyn kahlaajaksi jäänyt suosirri, joka tonki Raasion lietettä 23.10. Otus oli muutenkin lievästi outo –

höyhenpuvultaan normaali, jonkin verran talvipuvun höyheniä selkäpuolelleen sulkinut nuorukainen päästi lähes kosketusetäisyydelle ja äänteli koko ajan kuin isosirri!

TYLLIMUUTON VILKKAIMMAT VAIHEET sijoittuivat myös syyskuun alun sirrimuuton yhteyteen (taulukko 2). Ajalla 7.–15.9. Raasion havaintosummaksi saatiin sisämaaoloissa kelvolliset 85 tylliä. Tämän jälkeen nähtiin enää rippeitä. Myös suokukko oli näkyvä kahlaaja Raasion syyskuussa, vaikka mihinkään älyttömiin päiväsummiin ei ylettykään (ks. taulukko 2). Viimeiset valkoviklot notkuivat Raasiossa vielä 3.9. ja nuori liro sinnitelli aina 12.9. saakka. Kapustarinnan rupumuuton parhaat palat nautittiin pitkin syyskuuta ja lokakuun alussa (taulukko 2). Tundrakurmitsoita havaittiin Raasiossa syyskuussa viitenä päivänä ja punakui-ri kerran.

KUIN SINETIKSI VILKKAALLE SYYSKUULLE myös Raasio sai osansa syksyn 1996 ennätysmäisestä siperiankurmitsabuumista. Nuori siperian-/amerikankurmitsa löytyi illalla 24.9. Raasion länsilietteeltä, josta vieras nousi siivilleen suunnaten koilliseen Mustin suuntaan. Lintu kuitenkin katosi reissuillensa eikä enää löytynyt alueilta myöhäisillan pikaetsinnöissä.

KURPPAVÄIJYÄ jaksettiin pitää Raasiossa viitenä yönä 20.9.–5.10. Katiskoista poimittiin yhteensä 26 jänkäkurppaa (20 rengastusta, 6 ylivuorokautista kontrollia) ja 6 taivaanvuolta (5r, 1k). Jänkäkurpan havaintosumma Raasiossa ajalla 20.9.–5.10. oli somat 32 yksilöä (ks. taulukko 2). Lokakuussa – laulun sanoja tapaillen – katsottiin enimmäkseen vain autiota hiekkarantaa. Lokakuun vitkuttelijoita olivat kapustarinta, suosirri, taivaanvuohi ja jänkäkurppa (kaikki lajit yhteensä 19 yksilöä).

LÄHES VESIKASVITON RAASION ALLAS kerää puoleensa paikallisiin luonnonvesiin verrattuna poikkeuksellisen runsaasti puoli- ja kokosukeltajasorsien sulkuvia koiraita ja myöhemmin kesällä lentokykäisiksi vartuneita poikasia. Mahdollisesti altaan plankton- ja pohjaeliöstö tarjoaa hyvän ravintoresurssin, koska altaassa ei ole kaloja ko. ravintoa verottamassa. Ainakin altaan surviaissäksikuotanto on suuri. Tarkasteltavana vuonna Raasion altaalle kerääntyä keskimääräistä vähemmän vesilintuja, mikä viittaisi normaalia keh-nompaan pesimämenestykseen vesilinnuilla. Kesä-heinäkuun vaihteessa altaalla läträsi päivittäin 100–150 koiraslintua, enimmillään 4.7. 250 p (tavi 150, telkkä 50, tukkasotka 30). Heinä-

Rengastus

KAHLAAJIEN JA MUIDEN RANTALINTUJEN PYYNTIÄ jatkettiin Raasion länsilietteen vakiintuneella tehokkuudella. Syksyllä 1996 lintuja pyydettiin 4.7.–5.10. yhteensä 64 päivänä (1197 pyyntituntia) käyttämällä yleensä 14–18 Raasiomallin kahlaajakatiskaa. Pääosa pyynneistä tapahtui heinä–elokuussa ja näiden kuu-kausien osuus pyyntitunneista oli 85 %. Pyyntipäivää kohden laskettuna katiskat olivat pyynnissä keskimäärin 18,7 tuntia, heinä–elokuussa lähes 21 tuntia. Pyynti oli useimpina päivinä siis ympärivuorokautista. Seuraavana syksynä pyydettiin 22.6.–20.9. välisenä aikana yhteensä 59 päivänä (1152 pyyntituntia) käyttämällä yleensä 12–15 katiskaa. Heinä–elokuun osuus syksyn pyynneistä oli nyt 88 %. Pyyntiä oli keskimäärin 19,5 tuntia, heinä–elokuussa lähes 20 tuntia per pyyntipäivä. Ajallisesti kattavan pyynnin mahdollistivat edellissyksyjen tavoin toimintaamme saamamme apurahat, joilla on voitu maksaa päärengastajalle pieni päiväraha. Rengastuksen yhteydessä kahlaajista on kerätty edelleen sulkasatotietoja ja mittoja.

RAASIOSSA ALKOI LIROJEN VÄRIRENGASTUS kesällä 1997 osana koko Euroopan alueella toteutettavaa nelivuotista Tringa glareola 2000 -projektia, jonka koordinoinnista vastaa Gdanskian yliopisto Puolasassa. Metallisen nilkkarengaan lisäksi lirojen kumpaankin sääreen kiinnitettiin kaksi värirengasta koodaamaan rengastuspaikkaa, rengastusvuotta, ikäluokkaa ja muuttopentadia. Värirengaslintujen havaitsemisen helpottamiseksi värjäsimme linnut vatsapuolelle ja yläperään punaisella rodamiinilla (+1kv) tai keltaisella pikriinihapolla (1kv). Lirojen rengastussumma kohosi lirojen runsauden seu-

rauksena parhaaksi kautta aikojen: 516 rengastusta, joista väreillä varustettiin tosin vain 74 yksilöä. Yksi värjätty liro havaittiin syksyllä 1997 Lounais-Suomessa ja yhden liro värirengasta luettiin Slovakiassa. Projektin värirengaslintu on nähty Suomessa ainakin keväällä 1998 Laukaalla (rengastettu Italiassa).

RAASION OMANA HANKKEENA käynnistettiin myös rantasipin ja valkoviklon värirengastus (yhteensä kolme säärivärirengasta vastaavasti kuin lirolla ilman pentadirengasta). Syyskaudella 1997 merkitsimme värirengasilla 34 valkovikloa (rengastettuja yhteensä 50) ja 14 sipiä (103). Rantasipejää ja valkovikloja ei syksyn 1997 aikana värjätty.

SYKSYLLÄ 1996 käytettiin lisäksi 1–2 lintuverkkoa muutamana päivänä pikkutylli- ja törmäpääskypyynnissä. Syksyksi 1997 hankimme Raasioon kaksi Sikströmin Kaukon ideoimaa iskuverkkotyyppistä petopyydystä, jotka ovat osoittautuneet tehokkaiksi mm. Rastunsaalla. Raasion hietikkokentällä pyydykset ovat kuitenkin saaneet olla rauhassa linnuilta.

RENGASTAJINA TOIMIVAT vuosina 1996 – 97 Annika Forsten, Antero Lindholm, Jyrki Pynnönen, Petro Pynnönen, Eelis Rissanen ja Markku Ukkonen. Kahlaajaluvan omistavien ja riittävän hurmahenkisten rengastajien puute saattaa jatkossa tulla rajoitteeksi ainakin elokuun lopun ja syyskuun rengastustouhujen läpiviemisessä. Onneksi toistaiseksi on pystytty hoitamaan kutakuinkin vakioidusti kaikkein hektisimmät kahlaajamuuton jaksot. Keväällä, jolloin lintumaailmassa tapahtuu lintuharrastajan kannalta aivan liian paljon, rengastajien aika ja puhti eivät ole riittäneet katiskoiden kanssa pehkimiseen.

Raasiassa on vuosina 1987–97 rengastettu vuosit-

Taulukko. Raasion rengastukset ja ylivuorokautiset kontrollit (suluissa) vuosina 1996 ja 1997 sekä rengastusten yhteismäärät vuosina 1987–97.

Laji	1996	1997	1987–97
pikkutylli	50 (56)	54 (71)	683
tylli	38 (3)	29 (23)	437
kapustarinta	5	4	12
tundrakurmitsa	–	1 (1)	10
töyhtöhyyppä	6 (2)	8 (8)	24
isosirri	2 (1)	–	4
pulmassirri	–	–	5
pikkusirri	422 (147)	95 (48)	2340
lapinsirri	82 (17)	135 (26)	777
palsasirri	–	–	1
kuovisirri	14	17 (15)	259
suosirri	97 (16)	39 (5)	1888
jänkäsiirriäinen	1	–	70
suokukko	81	81 (17)	724
jänkäkurppa	20 (6)	–	31
taivaanvuohi	14 (1)	22 (3)	108
lehtokurppa	–	–	3
kuovi	–	–	3
mustaviklo	1	6	33
punajalkaviklo	5 (2)	7	25
valkoviklo	23	50 (5)	180
metsäviklo	8	19	63
liro	304 (26)	516 (56)	2302
rantakurvi	–	2	5
rantasipi	83 (19)	103 (22)	674
karikukko	–	–	1
vesipääsky	–	–	30
Kahlaajat	1256 (296)	1188 (300)	10692
haapana	11 (1)	5 (1)	45
tavi	38 (1)	77 (8)	444
sinisorsa	–	–	2
jouhisorsa	8	3	16
tukkasotka	–	3	9
telkkä	2	9 (1)	33
varpushaukka	–	–	9
tuulihaukka	–	–	1
ampuhaukka	–	–	2
nuolihaukka	1	–	2
pikkulokki	–	–	9
naurulokki	–	–	22
kalatiira	2	–	85
lapintiira	–	–	4
törmäpääsky	19	–	166
metsäkirvinen	13	3	27
niittykirvinen	3	11	45
lapinkirvinen	–	2	11
keltävästäräkki	73 (1)	145 (6)	1417
västäräkki	211 (13)	370 (32)	2386
kivitasku	2	3 (1)	16
räkättirastas	–	3	4
laulurastas	–	–	2
punakylkirastas	5	–	5
pensassirkkalintu	–	–	1
ruokokerttunen	–	–	2
pajulintu	–	1	5
isolepinkäinen	–	–	1
varis	–	–	1
keltasirkku	4	1	5
pajusirkku	1	3	12
Kaikki yhteensä	1649 (312)	1827 (349)	15481

tain keskimäärin 972 kahlaajaa (vaihtelu 124–1780 yks.). Molempina tarkasteltavina vuosina kahlaajia rengastettiin siis hieman keskimääräistä enemmän (ks. taulukko yllä).

Vuonna 1996 viisi eniten rengastettua kahlaajaa olivat pikkusirri (422), liro (304), suosirri (97), rantasipi (83) ja lapinsirri (82). Seuraavan vuoden vastaava viisikko oli liro

Raasio on paitsi kahlaajien rengastusasema, myös västäräkkiasema. Varpuslinnuista ylivoimaisesti eniten on rengastettu västäräkkejä ja keltavästäräkkejä (kuvassa). © Eelis Rissanen

(516), lapinsirri (135), rantasipi (103), pikkusirri (95) ja suokukko (81). Vuonna 1996 uuteen rengastusennätykseen yltivät kapustarinta, töyhtöhyppä, isosirri ja jänkäkurppa. Vastaavan ennätyksen rikkoivat seuraavana vuonna töyhtöhyppä, valkoviklo, metsäviklo, liro, rantakurvi ja rantasipi. Näistä meriittilistoista ilmenee hyvin viklojen vahva muutto syksyllä 1997 sekä pikkusirrin keskimääräistä parempi esiintyminen syksyllä 1996 ja vastaava tilanne lapinsirrin osalta syksyllä 1997. Tyllin ja suosirrin rengastusmäärät jäivät erityisesti syksyllä 1997 vaatimattomiksi. Esimerkiksi suosirrin vuoden 1997 rengastussumma oli heikoin sitten rangastustoiminnan aloitusvuoden 1987. Kurppien rengastusmäärät tuntuvat olevan riippuvaisia syys- ja lokakuun (yö)rengastusaktiivisuudesta.

RAASION KAHLAAJARENGASTUSTEN HISTORIAA kirjoitettiin aamulla 25.7.1997, kun Raasion 10000. rengastettu kahlaaja sai terästä nilkkaansa. Juhlakalaksi joutui +2kv liro, jolle Jyrki Pynnönen kietaisi renkaan PT-58555. Koristeeltinpa pitkäkoipea lisäksi vielä

värirenkailla. Tapaus-ta juhlistettiin tietenkin sitten illalla asiaan kuuluvien menoin, tosin pienen juhlaporukan voimin. Pikkusirri ja liro ohittivat kaikkien aikojen rengastustilastossa reippaasti 2000 rengastuksen rajan ja kilpailevat nyt tasaväikeästi Raasion rengastetuimman kahlaajan tittelistä. Vain västäräkki on pystynyt niukasti vielä pitämään pintansa Raasion rengastetuimpana lintuna.

KAHLAAJAKONTROLLEJA keriyti kutakuinkin vastaava määrä kuin aiempinakin vuosina. Pari vierasmaalaistakin rengasta luettiin: vuonna 1996 ruotsalainen (lapinsirri) sekä vuonna 1997 saksalainen (pikkusirri) ja brittiläinen rengas (suosirri).

VESILINNUISTA KATISKOIHIN on eksynyt entisen tavan mukaisesti eniten taveja, joita tosin rengastettiin vuonna 1996 normaalia vähemmän, mikä selittyi osittain tavin niukkuudella Raasiossa ja ilmeisesti aluperin lajin heikolla pesintätuloksella kesällä 1996. Seuraavan syksyn tavisalis oli jo sieltä paremmasta päästä. Muut vesilinnut ovat vuosien mittaan olleet vain rengastuspuuhan mausteita. Muista linnuista katiskoiden vakiovieraita ovat aina olleet västäräkit ja keltavästäräkit, joista varsinkin keltavästäräkin rengastusmäärä oli katiskapyyntin aktiivisuuteen nähden yllättävän alhainen syksyllä 1996. Törmäpääskyt on saatu rengastettaviksi Raasion pesimäkoloniasta verkkoteemapyyntineillä.

Rengastus Raasiossa 1996–1997

kuun puoliväliin mennessä määrät putoivat vain muutamaa kymmentä vesiäiseen. Heinä-lokuun taitteeseen mennessä altaalle kerääntyneiden nuorten lintujen myötä päiväsummat nousivat taas 100–200 uiskentelijaan ja elokuussa, jolloin lepäilijämäärät olivat korkeimmillaan, altaalla seilasi päivästä toiseen noin 200–250 vesilintua, esimerkiksi 7.8. 250 p (tavi 110, telkkä 62, haapana 61), 22.8. 250 p ja 28.8. myös 250 p (telkkä 135, tavi 80, jouhisorsa 10). Syyskuussa lepäilijämäärät olivat yleensä enää 50–100 linnun luokkaa. Lokakuussa talventuloa odotteli päivittäin muutaman kymmenen vesilinnun partio, enimmillään 2.10. 77 p (jouhisorsa 25, lapasotka 19, tavi 17).

Kevät 1997 – kyllä olj köyhee, eli vähän on enemmän

KEVÄÄLLÄ 1997 KAHLAAJAT OLIVAT VÄHISSÄ: Raasiossa kevään kahlaajasumma oli vain kolmasosa edelliskevään vastaavasta (taulukko 3). Ero selittyi pääosin suosirrin, suokukon ja viklojen vaisulla esiintymisellä keväällä 1997. Vain yhtenä päivänä Raasiossa laskettiin yli 100 kahlaajaa (13.5. 135 p+m; eniten suokukko 43, liro 41, tylli 10) ja vain kahtena muuna päivänä ylitettiin 50 kahlaajan raja. Musti osoittautui tarkasteltavana keväänä kahlaajien osalta aivan kuolleeksi paikaksi.

HAVAINNOINNIN PÄÄSTYÄ KUNNOLLA KÄYNTIIN toukokuun puolivälissä vain suokukkoja ja liroja laskettiin muutamina päivinä yli kymmenen yksilön verran. Muutamat (keväällä) vähälukuiset lajit pitivät kuitenkin mieltä virkeänä heti alkajaisiksi: pulmussirri 13.–14.5. 1 p, tylli 13.5. 10 p, 14.5. 5 p ja 15.5. 2 p, kari-kukko 13.5. 2 p ja 14.–15.5. 1 p sekä meriharakka 13.5. 1 p. Toukokuun puolivälin jälkeen alkanut koleampi sääjakso ei pudottanut kahlaajia altaalle. Ilmeisesti kahlaajien muutto oli tuolloin todellakin lähes pysähdyksissä.

SIRREISTÄ VAIN LAPINSIRRILLÄ oli edes yrittystä toukokuun aikana; 13.–20.5. summattiin 43 ja 21.–31.5. 28 lappalaista. Suosirrejä tavoitettiin koko kevään aikana kokonaista kolme yksilöä (22.5.–3.6.)! Keväisin vähälukuisia pikkusirrejä tipahti toukokuussa Raasioon vain kahdesti: 28.5. 2 p ja 30.5. 6 p. Viklojen toukokuun esitys ei hurraa-huutoja nostattanut; kaikki 14 mustavikloa ja lähes kaikki kevään vähät lirot kirjattiin 13.–20.5. Sipejä sekä metsä- ja valkovikloja nähtiin vain ykköslintuja. Pesimään asettuneet punajalkaviklot antoivat 15.5. alkaen sentään vähän

Taulukko 3. Kahlaajien havaintosummat vuonna 1997 ja keskimääräiset havaintosummat syksyinä 1984–96 Raasiossa sekä syksyn muuttokausi ja syysmuuton suurimmat yksilömäärät Raasiossa ja Mustissa vuonna 1997. Ainakin pikkutyllin, töyhtöhyypän, suokukon, kuovin, lehtokurpan, punajalkaviklon ja rantasipin havaintosummiin sisältyy myös Raasiossa pesineitä yksilöitä. Merkintöjen selitykset ovat taulukossa 2.

Laji	1997 kevät	1997 syksy	84–96 syksy	Muutto- kausi	Suurimmat yksilömäärät
meriharakka	1	—	1	—	—
pikkutylli	137	548	463	"-21.8. '-30.8.	12.–13.7. 10 ad + 10 juv p, 14.7. 10 ad + 15 juv p, 15.–20.7. 20 p, 27.7. 24 p, 28.7. 17 p
tylli	26	183	281	"19.7.–7.9. '13.8.–22.9.	16.8. 12 p, 17.8. 10 p, 20.8. 1 ad + 9 juv p, 21.8. 16 p, 25.8. 30 p + 10 m
kapustarinta	—	30	19	"21.7.–24.8. '25.7.–10.9.	23.8. 1 p + 5 m (ainoa yli 2 yks. päivä)
*tundrakurmitsa	—	31	34	29.7.–26.8.	29.7. 21 SW, 17.–26.8. 1 juv p
töyhtöhyypä	31	306	96	—24.8.	23.7. 14 ad + 1 juv p, 2.–3.8. 15 p, 4.8. 1 ad + 19 juv p, 6.8. 15 p, 7.8. 21 p, 8.8. 17 juv p, 9.8. 30 p, 10.8. 20 p
*isosirri	—	11	9	28.–29.7.	28.7. 1 SW, 29.7. 10 SW
*pulumssirri	2	4	6	31.8.–1.10.	31.8. 1 juv p, 7.9. 1 juv p M, 1.10. 3 juv p
pikkusirri	30	311	713	"22.6.–20.8. '14.8.–19.9.	14.7. 20 ad p, 15.–16.7. 15 ad p, 17.7. 30 ad p, 18.7. 40 ad p, 19.7. 20 ad p, 20.7. 11 ad p, 19.8. 10 p, 20.8. 1 ad + 9 juv p, 22.8. 20 p
lapinsirri	80	344	181	"5.7.–17.8. '6.8.–25.8.	13.–14.7. 15 ad p, 4.8. 31 ad p, 12.8. 16 p RM, 14.8. 18 p, 15.8. 17 p RM, 16.8. 19 juv p, 17.8. 1 ad p + 17 juv p
kuovisirri	2	94	89	"23.7.–31.7. '14.8.–7.9.	28.7. 3 ad p, 17.8. 7 juv p, 18.8. 9 p, 19.8. 12 p, 20.–21.8. 10 juv p, 22.–23.8. 8 juv p, 24.8. 5 p, 7.9. 3 juv p
suosirri	3	208	700	"4.7.–26.8. '1.8.–12.10.	5.7. 13 ad p, 26.7. 6 ad p + 7 ad m, 27.7. 26 ad p + 18 ad m, 28.7. 15 ad p, 1.8. 4 ad + 1 juv p + 8 ad m, 25.8. 1 ad + 1 juv p + 15 m, 26.8. 52 ad+juv p M
jänkäsirriäinen suokukko	1	—	4	—	—
83	515	270	"9.6.–19.7. '25.7.–7.9.	22.6. 20/4 ad p, 3.7. 30 p, 4.7. 15/10 ad p, 16.8. 15 p, 17.–18.8. 20 juv p, 19.8. 15/10 ad p, 16.8. 15 p, 17.–18.8. 20 juv p, 19.8. 15 p, 20.8. 21 p, 21.8. 20 p, 22.8. 19 p RM, 23.–25.8. 15 p	
taivaanvuohi	4	62	21	—4.9.	25.7. 4 p
lehtokurppa	—	10	16	—9.8.	ei yli yhden yksilön päiviä
*punakuiri	1	1	47	1.9.	1.9. 1 juv p
*pikkukuovi	15	2	2	1.8.	1.8. 2 p
kuovi	16	63	80	—10.8.	22.6. 13 p, 11.7. 3 p + 11 m
mustaviklo	14	79	40	"10.6.–21.8. '2.8.–5.9.	29.6. 5 ad p, 25.7. 4 p, 20.8. 1 ad + 3 juv p
punajalkaviklo	28	20	13	—4.8.	5.7. 3 ad p, 4.8. 3 p
lampiviklo	4	—	—	—	—
valkoviklo	35	326	218	"-24.8. '-7.9.	13.7. 3 p + 9 m, 20.7. 10 p, 22.7. 10 p, 23.7. 15 p, 24.7. 12 p, 25.–26.7. 10 p, 5.8. 10 p
metsäviklo	4	59	21	—5.9.	24.7. 5 p, 27.7. 4 p
liro	108	1471	591	22.6.–5.9. '13.7.–	7.7. 40 p, 17.7. 52 p, 19.7. 45 p, 21.7. 50 p, 22.7. 53 p, 24.7. 30 p + 30 m, 25.7. 45 p, 4.8. 80 p, 5.8. 45 p, 6.8. 40 p, 7.8. 100 p, 8.8. 60 p, 11.8. 40 p, 12.8. 35 p + 11 m
*rantakurvi	1	3	< 1	22.6.–20.7.	22.6. 2 p, 20.7. 1 SW
rantasipi	103	308	192	—15.9.	13.7. 25 p, 14.–15.7. 15 p, 28.7. 12 p
karikukko	4	—	< 1	—	—
*vesipääsky	—	1	17	11.8.	11.8. 1 SSW
PK	—	27	(?)	—	20.7. 10 p
Yhteensä	733	5 017	4 171	—	—

väriä aneemiseen viklokevääseen. Kun suokukkojenkin vaatimaton esiintyminen loppui kuin seinään 17.5., löytyi Raasion altaalta toukokuun viimeisen kolmanneksen aikana vain paikalla pesineitä kahlaajia (ks. pesimälinnusto) ja jokunen sirri. Niinpä Raasiossa 18.5 piplattaneet 12 pikkukuovia, 19.5. norkoillut punakuiri ja 28.5. sipsutellut jänkäsirriäinen ansaitsevat maininnan tämän nälkämuuton keskellä.

KESÄKUUN ALKUPUOLELLA Raasion muuttokahlaajia edustivat sirrit ja tylli. Ajalla 3.–9.6. paikalla pyllersi yhteensä 9 lapinsirriä ja 15 pikkusirriä. Pikkusirrikevään paras päiväsumma laskettiin niinkin myöhään kuin 18.6., jolloin Raasiossa rullasi vielä seitsemän pikkusirriä. Keväällä harvinainen kuovisirri viihtyi Raasiossa 9.–10.6. Tyllejä tavoitettiin Raasiossa 5.–

10.6. kolmena päivänä yhteensä neljä yksilöä ja viimeiset kaksi lepäilijää havaittiin 18.6. Mattimyöhäinen liro ruokaili Raasiossa 7.6. ja 14.6. nähtiin paikalla pesineen kahden punajalkavikloemon sijasta 4 p punkkia. Tänäkin keväänä ei säästytty rantakurvilta ja lampivikloilta; 5.6. näyttäytyi kurvi ja 9.–10.6. lietteitä poraili kaksi lampivikloa.

MYÖS KEVÄÄLLÄ 1997 vesilintuja tavattiin vähän; Raasiossa kirjattiin 14.6. mennessä vain 20–50 yksilön päiväsummia. Tämän jälkeen alkoi perinteinen koiraslintujen kerääntyminen, minkä seurauksena vesiäismäärät alkoivat kasvaa. Mustakurkku-uikku nähtiin taas 15.5., 7.6. ja 14.–18.6. Ajalla 25.6.–23.8. Raasiossa havaittiin lähes päivittäin mustakurkku-uikkuja, enimmillään neljä lintua, mutta mitään merkkejä pesinnöistä ei

nytkään saatu. Pikkulokkeja velloi satapäisenä massana taas runsaan viikon ajan 13.5. alkaen ja parhaana päivänä 17.5. altaalle oli ahtautunut 300 mustapään lauma. Muita maininnan arvoisia kevätkauden noteerauksia olivat Raasiossa havaitut kotkat ja muuttohaukka (ks. taulukko 4).

Syksy 1997 – pottaattia ja läskisoosia, eli tavanomaista puurtamista

KAHLAAJIEN SYYSMUUTTO SUJUI tavanomaisissa merkeissä. Syksyn havaintosummaksi saatiin Raasiossa yhteensä 5017 kahlaajaa, hieman v. 1984–96 keskiarvoa suurempi määrä. Runsaslukuisimpia lajeja olivat liro (havaintosumma 1471 yksilöä), pikkutylli (548) ja suokukko (515).

Keskiarvoa selvästi suurempi havaintosumma saatiin lirolle, suokukolle, lapinsirille, valkoviklolle, rantasipille, töyh-töhyypälle, mustaviklolle, taivaanvuohelle ja metsäviklolle (ks. taulukko 3). Viklojen keskimääräistä runsaampi esiintyminen kompensoitui tyllin ja sirrien niukuudella lapinsirriä lukuunottamatta. Tyllejä nähtiin noin puolet ja suo- sekä pikkusirrejä alle kolmasosa normaalista. Kuovisirrejä summattiin sisämaasijaintimme huomioiden kohtuulliset 94 yksilöä. Sisämaassa aina vähälukuisia isosirrejä havaittiin 11 yksilöä ja pulmussirrejä normaalit 4 yksilöä.

SYYSMUUTTOON PÄÄSTIIN KÄSIKSI jo kesäkuun alussa, kun ensimmäinen mustaviklo pysähtyi Raasiossa 10.6. Mustaviklojen kesäkuun esitys jäi kuitenkin lepauksi, sillä havaintosumma jäi vain 11 yksilöön. Raasiossa 9.–18.6. norkoilleet suokukot (enimmillään 4 ♂ 2 ♀) saattoivat liittyä heinäkuussa paljastuneisiin pesintöihin. Sen sijaan 22.6. laskettu 24 linnun joukko sisälsi eka kerran varmasti jo muuttokukkoja. Aikavälin 22.–30.6. suokukkosumma jäi silti vaatimattomasti 48 lintuun. Kesäkuun puolella virisi myös liron muutto, kun 22.6.–30.6. summattiin 30 levähtäjää. Raasioon 22.6. laskutunut 13 kuovin jengi oli kalpea aavis-

tus myös kuovien syysmuuton käynnistymisestä. Kesäkuun puolella käynnistynyt rengastustoiminta sai muikkeen aloituksen, kun heti ensimmäisenä rengastuspäivänä 22.6. Raasiossa palloili kaksi rantakurvia, jotka onnistuivat keplottelemaan itsensä myös katiskaan ja rengastettaviksi.

HEINÄKUUN ALUSSA tulivat ensimmäiset sirrit. Tosin jo 22.6. tavattu orpo pikkusirri voitaneen tulkita syysmuuttajaksi. Heinäkuun ensimmäinen pikkusirri havaittiin 5.7. ja seuraavat 11.7. Tämän jälkeen pikkusirri olikin tavallinen ilmentys lietteillä läpi heinäkuun (kuukauden havaintosumma 193 yksilöä) huippuvaiheen ajoittuessa kuukauden puoliväliin (taulukko 3). Vanhojen pikkusirrien vahva esitys saattoi olla heijastumaa edellissyksyn nuorisomassoista – ehkä vanhojen lintujen porukka koostui pääosin 2kv-linnuista. Lapinsirrit olivat myös näkyvästi esillä 5.7. alkaen läpi heinäkuun; lähes päivittäin Raasiossa luuhasi vähintään 5–10 ad-lintua kulminaatiovaiheiden ajoittuessa kuukauden puoliväliin (taulukko 3). Heinäkuun lapinsirrisummaksi saatiin Raasiossa mukavat 135 yksilöä. Sen sijaan suosirrimuutto ei jaksanut virkistyä missään vaiheessa ja heinäkuussa oli vain neljä päivää, jolloin kirjattiin enemmän kuin 10 mustamahaa (havaintosumma 4.–

31.7. vain 141 yksilöä) (ks. taulukko 3). Osasyynä suosirrien niukuuteen saattoi olla Raasion altaan vedenpinnan korkeus. Kuovisirrejäkin nähtiin vähän: 23.–31.7. yhteensä 10 yksilöä. Isosirrejä nähtiin heinäkuussa kahdesti (taulukko 3).

TYLLEJÄ TAVATTIIN HEINÄKUUSSA 19.7. alkaen vain yksittäin, kuitenkin 27.7. sentään 4 p + 2 m. Pikkutyllin kohdalla levähtäjien erottaminen pesijöistä on aina ollut hankalaa. Pikkutylliporukan lievää sankkenemista oli havaittavissa 12.7. alkaen kuukauden lopulle saakka (taulukko 3), joten jonkinlaista läpimuuttoa lienee tuolloin ollut käynnissä. Toisin kuin edellisyyksynä pikkutyllimäärät eivät romahdaneet heinäkuun toisen puoliskon aikana. Pesinnätkin jatkuivat pitkälle elokuuhun, sillä vielä 12.8. Raasion hietikolla vilisti untuvapoikasia.

SUOKUKKO OLI SYKSYN VAKIOVIERAS, sillä ajalla 22.6.–7.9. – tämän jälkeen suokukkoja ei enää havaittukaan – oli vain kolme päivää, jolloin kukkoja ei Raasiossa nähty! Tasainen esiintyminen selittääkin syksyn havaintosumman, joka oli lähes kaksi kertaa keskimääräistä suurempi. Suokukkokontrollien suuri osuus rengastuksiin nähden (ks. sivu 10) viittaisi suokukkojen keskimääräistä pitempiaikaisempaan levähtelyyn syksyllä 1997.

Kesällä 1997 Raasiossa alkoi viklojen värirengastus (kuvassa valkoviklo). Värirengastusta laitetaan nilkan yläpuolelle – nilkassa on perinteinen teräsrengas. Lintujen värirengasta voidaan lukea rengastuspaikka, -vuosi ja yksilön ikä rengastettaessa. © Markku Ukkonen

Tämä on väistämättä johtanut samojen yksilöiden laskemiseen havaintosummaan useammin syksyllä 1997 kuin keskimäärin muina vuosina, joten todellisissa suokukkomäärissä erot eivät ilmeisesti olleet niin suuria kuin havaintosummien suora tarkastelu antaa ymmärtää. Vilkkaimmat suokukkopäivät koettiin heinäkuun alussa (taulukko 3).

VIKLOPUOLELLA HEINÄKUU OLI PIRTEÄ. Li-roja kahlaili päivittäin vähintään 15–20 linnun potteina ja seitsemänä päivänä Raasiassa ruokaili yli 40 liron (taulukko 3). Heinäkuun lirosummaksi karttui 790 riukukintua. Joten ei ihme, että syksyn aikana Raasiassa rengastettiin ennätysmäiset 516 liron. Metsävikloja nähtiin heinäkuussa 46 yksilöä. Mustaviklot eivät päässeet vauhtiin vielä heinäkuun puolella (havaintosumma 24 yksilöä). Valkoviklolla ja rantasipillä ei todettu mitään huimaavia päiväsummia (ks. taulukko 3), mutta jokaisena päivänä niitä Raasiassa tallusteli. Punajalkaviklot katosivat jonkin 6.7. todennäköisesti poikueen tuhouduttua (10.–31.7. tavattiin yksittäinen punajalkaviklo neljänä päivänä).

TÖYHTÖHYPPYPIEN KERAANTYMINEN Raasioon alkoi heinäkuun lopulla. Kapustarintoja tavattiin heinäkuussa seitsemänä päivänä, 1–2 yksilöä per päivä. Muuttava 21 tundrakurmitsan parvi kirjattiin 29.7. Taivaanvuohia nähtiin vain yksittäisiä lintuja eivätkä kuovitkaan tahtoneet viihtyä Raasiassa. Heinäkuun rarikahlaajaa sai edustaa vuoden neljäs rantakurvi, joka muutti 20.7. lounaaseen.

ELOKUULLE SIIRRYTTÄESSÄ lapinsirri jatkoi vahvaa esitystään; lajin edustajia nähtiin elokuun jokaisena päivänä aina muuton päättymiseen saakka (havaintosumma Raasiassa 1.–25.8. 209 yks.) ja kuutena päivänä ylitettiin 15 lepäilijän raja (taulukko 3). Pikkusirrien tahti oli rauhallisempi eikä yli 20 pikkusirrin päiviä ollut elokuussa yhtään. Pikkusirrin elokuun havaintosumma Raasiassa oli varsin vaatimaton 90 yksilöä eikä syyskuunkaan puolella nähty enää kuin 26 yksilöä. Nuoret pikkusirrit lohkaisevat yleensä suurimman osan syyskauden havaintosummasta. Tarkasteltavana vuonna 15.8. jälkeen havaittujen yksilöiden osuus oli Raasiassa vain 32 % lajin havaintosummasta. Kesällä 1997 Taimyrin länsipuolisella tundrala useimpien kahlaajien pesimätulosten todettiin jääneen alhaisiksi (Tomkovich & Zharikov 1998), mikä selittänee osittain myös muidenkin arktisten kahlaajalajien – ehkä kuovisirriä lukuunottamatta – nuorten lintujen niukkuutta altaillamme

Taulukko 4. Raasiassa ja Mustissa tavatut harvinaisuudet vuonna 1996 ja 1997. Mukana ei ole kahlaajia. Havainnot ovat Raasiasta, ellei toisin mainita.

Merimetso: 20.9.1997 1 m

Harmaahaikara: 28.7.1997 1 SSE/p, 3.8.1997 1 kiert + 1 SW, 17.8.1997 2 juv p, 22.8.1997 2 juv p lähtien S (samat linnut havaittiin sekä Mustissa että Raasiassa), 23.8.1997 1 S ja 24.8.1997 1 juv S

Tundrahanhi: 2.10.1997 a44 SW

Anser sp.: 9.7.1997 a3 S

Lapasotka: 22.–23.7.1997 1 ♀ p

Merikotka: 20.5.1997 1 (2kv) p ja 2.9.1997 1 subad SW

Maakotka: 17.5.1997 1 imm NW, 20.9.1997 1 subad S + 1 subad SE ja 19.10.1997 1 (1kv) SE

Ampuhauska: 12.7.–elokuu 1996 1 ad ♀ p ja 1.8.–4.9.1997 1 ad ♀ p

Muuttohauska: 7.6.1997 1 saalisteva ja 15.9.1997 1 (1kv) saalisteva

Räyskä: 10.7.1996 1 ad kiert ja 12.7.1996 1 ad p jatkaen S, sama lintu havaittiin sekä Mustissa että Raasiassa

Lapintiiira: 20.5.1996 1 p, 9.6.1996 2 p ja 19.6.1996 1 p

Kesykyhyky: 16.7.1996 1 p aseman pihalla – yllättävä havainto ”keskellä korpea”

Valkoselkätikka: 30.8.1996 1 ♀ p Raasion koillislietteen koivupötkelömetssä

Pikkutikka: 8.9.1996 1 p

Pohjantikka: 23.9.1996 1 p 3.9.1997 1 p ja 24.9.1997 1 ♀ p/SW

Satakieli: 23.6.1996 1 Ä

Pensassirkkalintu: 29.6.–6.7.1997 1 Ä

Pähkinähakki: 8.7.–16.8.1996 yhteensä 21 p+m

Kirjosiiplikäpylintu: 9.5.–21.5.1996 yhteensä 7 p Raasio + Musti, 4.7.–2.10.1996 yhteensä 34 p+m ja 30.7.–21.8.1997 yhteensä 11 p+m

Tikli: 21.8.1997 1 kiert

Hemppo: 13.7.–16.7.1997 3 juv p

syksyllä 1997.

KUOVISIRREJÄ TAVATTIIN LOPPUKAUDESTA kohtuullisesti; 15.8.–7.9. lajin havaintosummaksi saatiin 84 yksilöä. Suosirrit kainostelivat myös elokuussa, vaikka Raasionkin altaan rannoilla oli kohtuulliset lietteet. Suosirrien Raasion havaintosumma oli elokuussa vaatimaton, sillä vain 63 yksilöä nähtiin. Mustissa tavattiin vastaavasti 62 suosirriä. Parhaimpinaan päivinä ei meinattu päästä yli kymmenen linnun ja vain yhtenä päivänä kirjattiin enemmän kuin 50 lintua, nekin Mustissa (taulukko 3). Suosirrin syyskuun surkea havaintosumma, yhteensä kolme lintua, ei kommentointia kaipaa. Muista sirreistä vain pulmassirri näyttäytyi elo–syyskuussa (taulukko 3).

ELOKUUSSA TYLLIMUUTTO hieman terhentäytyi parhaimpien päivien osuessa totuttuun tapaan kuukauden jälkipuoliskolle (taulukko 3). Kaiken kaikkiaan elokuun tyllisumma jäi kuitenkin melko vaatimattomaksi, 146 lintuun. Rengastuksen yhteydessä kontrolloitujen tyllien suuri osuus rengastusmääriin nähden (ks. sivu 10) viitanee siihen, että tyllien muutto eteni verkkaisemmin kuin esimerkiksi edellisyyksynä, minkä seurauksena em. havaintosummakin sisältää ainakin jonkin verran vähintään kahteen kertaan laskettuja yksilöitä. Syyskuun alussa tyllimuutto lopahti sitten kokonaan ja viimeiset vetkuttelijat kiikaroitiin 13.9. ja 22.9. Pikkutyllejä nähtiin elokuun alussa 5–10 lintua päivässään, mutta kuukauden puolenvälin jälkeen enää yksittäisiä juoksentelijoita, joukossa myöhäistä poikuettaan

Pikkusirri on Raasion rengastus- ja havaintotilaston runsain laji. © Kalle Ruokolainen

paimentanut emolintu.

MUSTAVIKLON OSALTA elokuu oli syysmuuton vilkkainta aikaa (havaintosumma 42 yks.) ja Raasiassa mustavikloja jaloitelti lähes jokaisena päivänä, joskin kertaakaan ei nähty neljää lintua isompia porukoita. Syyskuun puolella mustavikloja nähtiin vielä kolmesti. Sipi-, valkoviklo- ja metsäviklomuutto pysyi koko elokuun ajan vaatimattomana hyssyttelynä, vaikka sipejä ja valkovikloja kiljui Raasiassa lähes jokaisena päivänä. Viimeiset valkoviklot sinnittelivät lietteillä syyskuun alun lämmössä ja viimeinen metsäviklokin nähtiin ennätysmyöhään 5.9. Raasiassa. Punajalkavikloja onnistuttiin näkemään elokuussa vain kahtena päivänä (ks. taulukko 3). Lirot ja lirojen rengastajat jatkoivat elokuussa siitä mihin heinäkuussa jäivät; elokuun alussa lietteitä kansoittivat päivittäin kymmenet lirot

Taulukko 5. Pesivien kahlaajien ja lokkilintujen parimäärät Raasiossa kesällä 1996 ja 1997.

Laji	1996	1997
pikkutylli	7	6
töyhtöhyppä	3	2
suokukko	–	2
taivaanvuohi	1	1
kuovi	–	1
punajalkaviklo	1	1
valkoviklo	–	1
rantasipi	5	5
kalalokki	1	3
kalatiira	2	1
Yhteensä	20	23

Taulukko 6. Raasiossa syysmuuton aikana tavattujen kahlaajien (31 lajia) havaintosumat vuosina 1984–97.

Laji	Havaintosumma
meriharakka	13
pikkutylli	6563
tylli	3841
siperian-/amerikankurmitsa	1
kapustarinta	271
tundrakurmitsa	475
töyhtöhyppä	1560
isosirri	125
pulmussirri	84
pikkusirri	9577
lapinsirri	2697
palsasirri	3
kuovisirri	1250
suosirri	9303
jänkäsiirriäinen	46
suokukko	4028
jänkäkurppa	48
taivaanvuohi	329
lehtokurppa	217
punakuiri	615
pikkukuovi	32
kuovi	1101
mustaviklo	593
punajalkaviklo	189
valkoviklo	3166
metsäviklo	328
liro	9158
rantakurvi	9
rantasipi	2803
karikukko	6
vesipääsky	221
PK+KK+IK	584
Yhteensä	59236

ja liromuuton kiihkeimmät päivät ajoittuivatkin tuohon ajankohtaan (ks. taulukko 3). Liron havaintosumma Raasiossa oli 1.–15.8. mukavat 553 yksilöä. Elokuun jälkimmäisellä puoliskolla lirojen meno oli jo monta astetta rauhallisempaa, mutta esimerkiksi vielä 23.8. Raasiossa kahlailli 20 liroa. Syyskuun alussa nähtiin yhteensä enää 10 lintua.

ERÄS ELOKUUN TYYPPIKAHLAAJIA oli töyhtöhyppä, joita jostakin syystä majaili

Raasion avoimilla lietteillä heinäkuun lopulta alkaen elokuun puoliväliin saakka selvästi normaalia lukuisammin. Töyhtöhyppän havaintosumma Raasiossa ajalla 1.–12.8 oli 191 yksilöä. Kuten niin usein aiemminkin kurmitsoita nähtiin elosyyskuussa vain yksittäisiä lintuja (ks. taulukko 3). Vaatimaton kuovimuutto oli ohii 10.8. mennessä. Taivaanvuohia tavattiin elokuussa yhteensä 31 ja syyskuussa enää neljä yksilöä. Syyskuun kahlaajatyhjiöön kypsyneenä kukaan ei jaksanut innostua kurppien yöpyynnistä syyskuun lopulla, minkä seurauksena jänkäkurpasta ei saatu koko vuotena ensimmäistäkään havaintoa.

RAASION LOPPUSYYSÄ ei siunattu kahlaajariteeteilla. Kumma kyllä, 11. 8. muuttanut vesipääsky ja 1.9. levähtänyt punakuiri jäivät lajiensa ainoiksi syysedustajiksi Raasiossa. Kaiken kaikkiaan elokuun loppu ja koko syyskuu olivat edellissyksystä poiketen tylsää aikaa kummallakin altaalla. Kahlaajia ei mennut näkyä itkemälläkään. Raasiossa ja Mustissa havaittiin koko syyskuun aikana yhteensä vain 136 kahlaajaa, joista vain kolme lintua löytyi syyskuun jälkimmäisen puoliskon käynneillä. Niinpä olikin yllättävää törmätä lokakuun alussa syyskauden viimeisiin virotteliioihin: 1.10. Raasiossa rullasi kolme pulmussiriä ja 12.10. orpo suosirrinuorukainen.

Vesilintumäärät heinä–elokuussa olivat suurempia kuin edellissyksynä vihjaten vesilintujen edellisvuotta parempaan pesintätulokseen. Vesilintujen kerääntyminen Raasioon alkoi kesäkuun puolivälissä. Kesäkuun lopussa ja heinäkuun alussa altaalla oleskeli päivittäin 150–200, kuun lopussa jo 200–250, elokuun alussa 300–350 ja elokuun lopussa 150–250 vesilintua, mutta syyskuun alussa enää joitakin kymmeniä räpyläläijöitä. Kunkin puolikuukausijakson suurimpia määriä edustivat 22.6. 180 p (tavi 150, tukkasotka 20), 4.7. 400 p (tavi 200, tukkasotka 100, telkkä 50), 23.7. 310 p (telkkä 150, tavi 125, tukkasotka 25), 3.8. 390 p (tavi 180, telkkä 140, jouhisorsa 20), 22.8. 242 p (telkkä 133, tavi 71, tukkasotka 14) ja 3.9. 90 p (telkkä 40, tavi 20, tukkasotka 15) vesilintua.

Raasion pesivä kahlaaja- ja lokkilinnusto 1996 ja 1997

RAASION HIIKKEKENTILLÄ, valliteilla ja rantavyöhykkeellä pesivä linnusto laskettiin kahlaajien ja lokkilintujen osalta molempina tarkasteltavina vuosina (tauluk-

ko 5). Hietikkokenttien ja vallien heinityessä vuosi vuodelta yhä enemmän pesivä kahlaajalinnusto tuntuu monipuolistuvan. Pesivä linnusto on silti vielä suhteellisen lajiköyhä eikä lintujärviemme kahlaaja- ja lokkilintuparimäärille pärjätä alkuunkaan, mutta pesimälajistossa alkaa olla jo arvokkaitakin piirteitä mm. maakunnallisesti vähälukuisen suokukon ja punajalkaviklon kuulussa pesimälajistoon.

PIKKUTYLLI on säilyttänyt asemansa pesimälinnuston symbolikahlaajana. Lokkilintulajien parimäärät ovat edelleen minimaalisia. Raasiossa vuosina 1992–95 pesineitä lapintiiroja (ks. Ukkonen 1996) ei tarkasteltavina vuosina pesimäpuuhissa enää tavattu.

Raasiossa 60000 syyskahlaajaa

VIOSITTAISIA HAVAITOSUMMIA tarkastelemalla Raasiossa on kirjattu vuosina 1984–97 syysmuuton aikana yhteensä lähes 60000 kahlaajaa (taulukko 6). Yli 9000 laskettua yksilöä on kertynyt pikkusirristä, suosirristä ja lirosta. Näiden kolmen lajin yhteinen osuus kokonaismäärästä on lähes puolet. Raasiossa on tavattu vuoden 1997 loppuun mennessä yhteensä 33 kahlaajalajia, joista lampiviklo ja mustapyrstökuiri on havaittu vain kevätmuutolla.

Kiitokset

Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistys on tukenut toimintaamme molempina vuosina apurahalla. Siilinjärven Kemira lahjoitti käyttööme aurinkopaneelijärjestelmän, joka on helpottanut ja tehostanut toimintaamme. Kemira on antanut lintuharrastajille myös luvan liikkua havainnoimassa ja rengastamassa teollisuusalueisiinsa kuuluvilla Raasion ja Mustin altailla.

Kirjallisuus

- Tomkovich, P. S. & Zharikov, Y. V. 1997: Wader breeding conditions in the Russian tundras in 1996. – Wader Study Group Bull. 83: 26–36.
 Tomkovich, P. S. & Zharikov, Y. V. 1998: Wader breeding conditions in the Russian tundras in 1997. – Wader Study Group Bull. 87: 30–42.
 Ukkonen, M. 1996: Vuosien 1994 ja 1995 kahlaajamuutto Raasiossa ja Mustissa. – Siivekäs 17(2):4–12.

Kahlaajakirjallisuutta

Meinte Engelmoer & Cees S. Roselaar: *Geographical Variation in Waders* [Kahlaajien maantieteellinen muuntelu]. Kluwer Academic Publishers.

Engelmoer ja Roselaar ovat tehneet melkoisen työn museonäytteiden ja tilastojen kanssa tutkiessaan kahlaajien maantieteellistä muuntelua. Tämä 330-sivuinen kirja on täynnä taulukoita ja graafisia kuvaajia ja voi ehkä jonkun mielestä näyttää ensi silmäyksellä hieman kuivalta. Levinneisyyskartat vaikuttavat tarkoilta ja hyödyllisiltä, mutta ovat jotenkin rumia. Niitä tutkiessa tulee mieleen mm., kuinka pieni esimerkiksi kuovisirrin pesimäalue oikeasti onkaan.

Maantieteellisen muuntelun tutkimukseen on hyväksytty vain pesimäalueilta peräisin olevia museonäytteitä – noin 5000 tutkitusta nahkasta pari sataa on luonnon-tieteellisestä keskusmuseosta Helsingistä – eniten nahkoja on tutkittu Pietarin museossa. Ajatuse-
na on, että muuntelua tutkimalla voitaisiin esittää arvioita yksittäistenkin lintujen pesimäalueista ja esimerkiksi verrata jossakin päin maailmaa esiintyvää kahlaajaryhmää kirjan ryhmiin ja saada täten tietoa populaatioiden liikehdinnästä. Pelkät rengaslöydöt eivät ole aina tuoneet näihin tärkeisiin kysymyksiin kylliksi valaistusta, muun muassa koska arktisia kahlaajia rengastetaan pesimäalueilla varsin vähän. Käsiteltävä lajivalikoima on sen verran suppea, että kirjan nimi on hieman harhaanjohtava; mukana ovat tylli, kanadantylli, kapustarinta, tundrakurmitsa, isosirri, pulmussirri, kuovisirri, merisirri, suosirri, mustapyrstökuiri, punakuiri, pikkukuovi, isokuovi, punajalkaviklo ja karikukko. Muutamista muista lajeista on esitetty joitakin mittatietoja.

Tekijät ovat arvioineet ensin esitietojen perusteella, mitkä populaatiot saattaisivat olla toisistaan erotettavia. Tämän jälkeen näiden populaatioiden eroja on tutkittu tilastollisella analyysillä. Näin on löydetty ne ryhmät, jotka eroavat toisistaan riittävästi, jotta ne kannattaa erottaa myöhemmässä tarkastelussa. POSCON-analyysin (jonka suorittava tietokoneohjelma tulee kirjan mukana) avulla selvitetään, kuinka hyvin kunkin ryhmän yksilöt voidaan ennustaa kuuluvaksi oikeaan ryhmään. Ryhmien vaihet-

tumisalueiden selvittämiseksi esitetään levinneisyyskarttoja, joihin näyteyksilöiden ennusteet on merkitty.

Soveltamista haitannevat jonkin verran mittausmenetelmien poikkeavuudet rengastuspaikkojen ja rengastajien välillä. Kirjan mittatiedot on jo valmiiksi muunnettu korjauskertoimilla vastaamaan elävien lintujen mittoja. Kirjassa pohditsellaan paljonkin tätä ongelma-aluetta ja se on siltä osin hyödyllistä luettavaa kaikille rengastusaineistoja käsitteleville. Silti varsin lyhyen tarkastelun jälkeen on selvää, että kirjan mit-

toja ei voi sellaisenaan käyttää esimerkiksi Siilinjärven Raasion rengastusaseman aineistoon. Korjauskertoimia menetelmien välille ei ole niin helppo laskea, sillä ihanteellisesti tarvittaisiin alkupe-
rältään samat aineistot – ja Raasion lintujen alkupe-
rältäään selvitä. Toinen ongelma on se, että ennusteiden tarkkuus huononi yleensä selvästi, kun linnun sukupuolta ei tunnettu ennalta. Tämähän on useimmiten tilanne kahlaajia rengastettaessa ja mitattaessa.

Maantieteellisen muuntelun tutkimus painottuu suurelta osin

mittoihin, värituntomerkit saavat vähemmän huomiota osakseen – monta kertaa turhankin vähän. Suurin syy tähän on se, että käytetyt tilastolliset menetelmät toimivat paremmin mittatiedoilla. Värityksenkin liittyvät tuntomerkit pyritään käsittelemään mittatietoina, esimerkiksi kuinka leveä on valkea alue suosirrin neljännen käsisulan ruodissa. Niistä on kuitenkin varsin vähän aineistoa.

Tekijät hyväksyvät melko paljon alalajeja, esimerkiksi suosirillä kymmenen ja punakuirilla viisi (Birds of Western Palearctica) hyväksytään suosirille kuu-

si ja punakuirille kaksi). Muutamia ennen kuvaamattomia alalajeja esitellään. Punakuirin kohdalla tekijät törmäävät vaikeaan ongelmaan: mitkä ennestään talvehtimisalueilta kuvatut lukuisat nimikkeet kuuluvat millekin heidän ryhmistään? Analyysistä huolimatta ongelma ei ratkea ja he pitävät parhaana antaa kaksi uutta nimeä, *anadyrensis* ja *taimyrensis*. He korostavat, että alalajeja ei tulisi kuvata talvehtimis- tai muuttoalueilta tällaisten ongelmien välttämiseksi. Esimerkiksi Svenssonin varpuslintukirjan vihreää painosta lukeneet tietävät

varmasti, että alalajien kuvauksessa on useita poikkeavia näkemyksiä ja on monesti tutkijan omista mieltymyksistä kiinni, nimeäkö jokin populaatio erillisen muista. Tässä teoksessa tilastolliset menetelmät tuovat kuitenkin kovaa tiedettä mukaan keskusteluun ja alalajijaot eivät ole enää kumottavissa noin vain.

Kirjoittavat päätyvät tulokseen, että amerikkalainen *Numenius hudsonicus* olisi parasta erottaa pikkukuovista ja itäaasialainen *Limosa melanuroides* mustapyrstökuirista omiksi lajeikseen. Monesti kiistettyä suosirrin sipe-

rialaista muotoa *Calidris alpina centralis* pidetään kelvollisena alalajina. Tämä on siinä suhteessa mielenkiintoista, että luultavasti siihen kuuluvia yksilöitä tavataan Suomessa melko säännöllisesti.

DNA-tutkimuksia vertaillaan morfologiseen tutkimukseen. Tekijöiden mukaan ne lähinnä tukevat toisiaan ja ovat analysointimenetelmiltään samankaltaisia. Toiset alalajit tuntuvat selvemmiltä geneettisesti ja toiset taas morfologisesti. Kirjassa on vielä muun muassa taulukko eri kahlaajalajien pesimäkäyttäytymisestä, ku-

vauksia eri mittausmenetelmistä, ja taulukko siitä, mitkä mitat ovat tärkeimpiä minkin kahlaajalajin maantieteellisen muuntelun kannalta. Maantieteellisen muuntelun syistä esitetään sen verran monia teorioita, että lukija varmasti ymmärtää tieteen toimivan vielä arvauspohjalla. Lopussa on lyhyitä johdatusia moniin kysymyksiin. Esimerkiksi alustetaan, kuinka pittemmatkaisilla muuttokahlaajilla on tavallisesti lyhyemmät ja kaapeammat siivet kuin lyhyempiä etäisyyksiä lentävillä sukulaisillaan.

POSCON-ohjelma on vanhan hyvän ajan tietokoneohjelma, jonka käyttö vaatii käsikirjan ahkeaa selailua. Onnistuin saamaan suhteellisen järkeviä tuloksia muutamasta Raasion suosirristä. Aika kuitenkin näyttää, kuinka paljon merkitystä nämä menetelmät saavat kahlaajatutkimuksessa.

Maantieteellisen muuntelun tutkiminen liittyy myös määritystieteeseen, vaikka esimerkiksi kirjassa oleva kanadantyllin ja tyllin vertailu ei mitään uusia tunto-merkkejä tuokaan julkii. Tällaisia lukuja ja analyysejä katsellessa tulee vain mieleen, että samantapaisten eksaktin lähestymistavan soisi yleistävän tavallisissa määritystutkimuksissa, ainakin silloin, kun tuodaan julkii jotain uutta tietoa.

Ilmetyistä herättää se, että Rosselaar on mukana myös hollantilaisessa taksonomisessa komiteassa, joka on tuonut käyttöön alalajitonta lajikäsittelyä. Tällaista kirjaa on vaikea kuvitella ilman alalajin käsittelyä, sillä mitäpä muita nuo toisistaan erotettavat ryhmät ovat? Lajejako? Tuskin, sillä on muistettava, että ryhmät ovat tilastollisia: kaikkia yksilöitä ei voi määrittää ja saattaa olla ryhmiä, joista yhtäkään yksilöä ei voi täysin varmasti lukea kuuluvaksi omaan ryhmäänsä.

Jopa tällaisessa kalliissa tieteilisessä teoksessa olisi kaivatun hieman parempaa viimeistelyä. Taulukoiden seliteteksteissä on lukuisia virheitä ja silloin tällöin lukija tapaa käsittämättömiä lauseita. Kokonaisuuteen näillä virheillä ei kuitenkaan ole vaikutusta. Koska kirja on hyvin mittapainotteinen, se kiinnostanee eniten rengastajia. Kaikkien lintujen maantieteellisestä muuntelusta ja muuntelun luonteesta yleensä kiinnostuneiden olisi toki hyvä tutustua siihen, mutta kova hinta pitäneen useimmat ostajaehdokkaat loitolla.

Antero Lindholm

Mustapää- ja pensastaskun sekapesintä Siilinjärvellä

Keltavästäräkkien pesien tarkastus Siilinjärven Aappolassa sijaitsevalla Pirttilahden pensaikkoniityllä keskeytyi 25.6.1997 mustapäätaskunaaraan karheaan varoitteluun. Naaraan kiivas varoittelu toukkalasti nokassa paljasti totuuden – niityllä pesittiin! Tilanne tuntui kummalliselta, koska olin talsinut keltavästäräkkien pesillä tällä 10 ha:n niityllä 3.6. alkaen muutaman päivän välein, enkä ollut saanut aiemmin lajista mitään vihiä. Ovathan taskukoiraat reviiirillä partioidessaan sentään varsin näkyviä läpi pesimäkauden. Niityllä 3.6. alkaen laulanutta kultasirkkua katsoimassa käyneet lintuharrastajat eivät myöskään olleet törmänneet mustapäätaskuihin.

Vetäydyin hiukan kauemmas ja angervoilla keikkunut naaras lennähtikin kohta kymmenkunta metriä sivummalle. Lintu pudottautui uudelta tähytyspaikaltaan nopeasti kasvillisuuteen paljastaen pesäpaikan. Pesä sijaitsi heinikkosella niittyjätöllä harvan horsma-angervokasvuston laidassa niitylauhamattaan kupeessa pensastaskupesän tyylissä. Pesässä köllötteli klo 9.45 neljä vastakuoriutunutta poikasta ja yksi muna. Pesällä ollessani raspikurkkuinen naaras varoittelee vieressäni ja hieman kauempana tiuskimista säesti pensastasku, joita pesi niityllä ainakin neljä paria. Mustapäätaskukoiras pysyi vai!

Jäin kiikaroimaan tapahtumia kauempaa tavoitteenani päästä näkemään myös koiras. Yllättäen pesän viereiselle kasville istahti ruokalastia kantava pensastaskukoiras, joka painui heti pesälle! Sama roudaus jatkui – mustapäätaskunaaras ja pensastaskukoiras kantoivat evästä vuoron perään ja sulassa sovussa samaan pesään. Mustapäätaskukoiroon puuttuminen ja pesinnän pysyminen "piilossa" tänne saakka saivat selityksen. Pesässä tiiviisti hautonut naaras oli luonnollisesti jäänyt huomaamatta pesinnän aiemmassa vaiheessa. Piipahdin paikalla uudemman kerran 27.6., jolloin sama sekaparin ahkerointi jatkui.

Väriykseltään mustapäätasku oli tyypillinen *maura*-naaras paria poikkeusta lukuunottamatta. Yleisväritykseltään tummanruskehtavanharmaassa päässä ollut lyhyt, kapea ja likaisenvalkoinen silmäkulmajuova erottui heikosti. Likaisenvalkoinen kurkku oli keskeltä musta/tummanharmaa ja väri leveni siivekkeeksi kaulan sivulla sijainnutta valkeaa kaulasepelkuvioita kohti (kurkkuun muodostui tumma, alaspäin oleva T-kuvio). Kurkun tummuus lisääntyi heinäkuun aikana ilmeisesti höyhenpuvun kulumisen myötä. Rintapuoli oli kauttaaltaan kirkaanruskehtavanoranssi vaaleten jalkojen seutuvilla, mutta väri haalistui heinäkuun aikana. Yläperä oli kapealta valkea ja siinä oli jotakin tummempaa "töhnää", ja lentäessä yläperä vaikutti laukukkaalta. Pyrstösulat olivat kauttaaltaan mustat. Silmiinpistävimmät värikuviot olivat molemmin puolin selkää hohtaneet puhtaanvalkoiset hartialaukut.

Poikaset kehittyivät lähitöillä pesineiden pensastaskujen poikasten tahtiin ja 1.7. rengastin pesästä neljä pulskaa poikasta (+ 1 muna). Rengastaessani pensastaskukoiras naksutti hätäisenä vieressäni karkeampiäänisen mustapäätaskunaaraan kiivaillessa kumppanina. Lähtövalmiit poikaset kyhjöttivät edelleen pesässä 4.7. Seuraavan kerran vierailin paikalla 13.7., jolloin pyrstönsä menettänyt naaras varoittelee pesän tuntumassa entistä kiivaammin. Mukana kirmaili ainakin kaksi lentopoiasta, joita naaras myös ruokki. Hieman kauempana hätäili pensastaskukoiras, jonka lähellä pyrhähdellyt nuori lintu oli ilmeinen pesän poikanen. Koska olin rengastanut poikaset vasempaan jalkaan (pesän ekalle poikaselle tosin rengas tuli kiinnitettyä rutiinilla oikeaan koipeen), poikasten erottaminen niityn pensastaskunuorikaisista, jotka olin rengastanut oikeaan jalkaan, oli helppoa.

Poikaset muistuttivat väriykseltään nuoria mustapäätaskuja. Tosin silmän edestä niskaan ulottui hämärärajainen, viiruiseen päälakeen epä-

terävästi rajautunut silmäkulmajuovamainen lautuma, joka oli harmaanvalkea ja ikäänkuin lyhyen viirutuksen täyttämä. Rinta ja vatsa olivat oranssin-sävyisen valkeat. Rinnassa oli myös järeää, diffuusia viirutusta pensastaskun tapaan. Lennossa erottui silmiinpistävästi mustapäätaskulle tyypillinen laaja, kuvioton ja lämpimän-oranssille vivahtava valkea yläperä, joka rajautui jyrkästi mustaan (reunoiltaan ja kärjestä kapealta valkoinen) pyrstöön ja viirukkaaseen selkään. Selän ja siipien värit ei poikennut ainakaan selvästi pensastaskun vastaavasta.

Nuoria lintuja nähtiin niityllä ainakin vielä 29.7., jonka jälkeen tiedossani ei ole havaintoja. Itse en käynyt paikalla 13.7. jälkeen, joten naarasta koskevista havainnoista tuon päivän jälkeen minulla ei ole tietoa. Pensaikkoniityn itäistä tunnelmaa täydensivät läpi kesän paikalla viihtynyt kultasirkukoiras ja ahkerasti sirittänyt pensassirkkalintu.

Mustapäätaskukoirasta koskevien havaintojen puuttuminen havainnoinnista (3.6. alkaen) huolimatta viittasi siihen, että mustapäätaskunaaras sai aitoja risteymäpoikasia pensastaskukoiroon kanssa. Lienee myös spekulatiivinen mahdollisuus, että paikalla oli mustapäätaskupari, jonka koi-

ras menehtyi, minkä jälkeen paikalla oleillut pariton pensastaskukoiras "adoptoi" pesinnän aloittaneen mustapäätaskunaaraan. Suomesta tunnetaan yksi aikaisempi sekapesintä: vuonna 1986 mustapäätaskukoiroon ja pensastaskunaaraan parituminen tuotti viisi lentopoiasta Joensuussa (Hario ym. 1987). Mustapäätaskun pesintöjä maastamme on tiedossa yhteensä kolme: 1992 Kuusamo ja Utsjoki, 1997 Kuusamo (Jännes ym. 1993, Nikander & Lindroos 1995, Lindroos 1998).

Markku Ukonen

Kirjallisuus

- Hario, M., Numminen, T. & Yrjölä, R. 1987: Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 1986 harvinaisuushavainnot. – *Lintumies* 22:195–206.
- Jännes, H. & Nikander, P. J. 1993: Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 1992 harvinaisuushavainnot. – *Linnut* 28(6):9–19.
- Lindroos, T. 1998: Rariteettikomitean hyväksymät havainnot vuodelta 1997. – *Linnut* 33(6):8–27.
- Nikander, P. & Lindroos, T. 1995: Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 1994 harvinaisuushavainnot. – *Linnut* 30(6):9–18.

Sekapesueen maastopoikaset muistuttivat väriykseltään nuoria mustapäätaskuja. © Eelis Rissanen

Sälinjärvellä sekapesinyt musta-
päätaskunaaras. Yksilön pyrstö
"katosi" maastopoikasvaiheessa.
© Eelis Rissanen

